

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Bendrosios psichologijos katedra

Kamilė Bubnytė

Pedagoginės psichologijos studijų programa

Magistro darbas

**Ikimokyklinio amžiaus vaikų verbaliniai gebėjimai
ir adaptyvus elgesys**

Darbo vadovas: prof. Dr. HP Albinas Bagdonas

Vilnius 2008

TURINYS

SANTRAUKA.....	4
SUMMARY.....	5
PRATARMĖ.....	6
1. ĮVADAS	8
1.1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ INTELEKTO SAMPRATA.....	8
1.1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų intelekto įvertinimo ypatumai.....	8
1.1.2. Verbaliniai gebėjimai ir kognityvinė vaiko raida ikimokykliniame amžiuje	11
1.2. ADAPTYVUS ELGESYS	14
1.2.1. Adaptyvaus elgesio samprata	14
1.2.2. Adaptyvaus elgesio diagnostinė vertė	16
1.2.3. Adaptyvus elgesys ikimokykliniame amžiuje	17
1.3. INTELEKTO IR ADAPTYVAUS ELGESIO SAŠAJOS	18
1.3.1. Verbaliniai gebėjimai ir adaptyvus elgesys	19
1.4. TYRIMO TIKSLAI IR UŽDAVINIAI.....	21
2. METODIKA	23
2.1. TIRIEMIEJI.....	23
2.2. TYRIMO PRIEMONĖS	23
2.3. TYRIMO EIGA	26
2.4. DUOMENŲ TVARKYMAS	26
3. REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS.....	28
3.1. PSICHOMETRINĖS WPPSI-III SUBTESTŲ CHARAKTERISTIKOS	28
3.3. ADAPTYVUS ELGESYS, VERBALINIAI GEBĖJIMAI IR SOCIODEMOGRAFINIAI KINTAMIEJI.....	31
3.4. RYŠYS TARP BENDRO ADAPTYVAUS FUNKCIONAVIMO LYGIO IR BENDRO VERBALINIŲ GEBĖJIMŲ ĮVERČIO	35
3.5. RYŠYS TARP SKIRTINGŲ ADAPTYVAUS ELGESIO SRIČIŲ IR ATSKIRŲ VERBALINIŲ GEBĖJIMŲ SUBTESTŲ ĮVERČIO.....	35
3.6. TYRIMO RIBOTUMAI IR TOLESNĖS REKOMENDACIJOS	37
IŠVADOS	39
LITERATŪRA	40

1 PRIEDAS.....	44
2 PRIEDAS.....	49
3 PRIEDAS.....	51
4 PRIEDAS.....	52
5 PRIEDAS.....	53

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ VERBALINIAI GEBĖJIMAI IR ADAPTYVUS ELGESYS

SANTRAUKA

Ikimokykliniame amžiuje įvertinti vaiko intelektualiniai gebėjimai ir iš tėvų bei ugdymo įstaigų darbuotojų gautos žinios apie vaiko funkcionavimą kasdienėje jo aplinkoje – svarbi informacija ruošiant vaiką mokyklai. Tačiau Lietuvoje mažų vaikų įvertinimui skiriama pakankamai mažai dėmesio, paprastai akcentuojama vaiko kognityvinė raida, neatsižvelgiant į jo gebėjimą savarankiškai veikti. Šiame tiriamajame darbe analizuojami ryšiai tarp vyresnio ikimokyklinio amžiaus vaikų verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio. Verbaliniams gebėjimams įvertinti pasirinkti keturi subtestai iš Lietuvoje pradėto standartizuoti WPPSI-III (*Wechsler Pre-school and Primary Scale of Intelligence*). Siekiant įvertinti tiriamųjų adaptyvų elgesį naudotos Lietuviškos adaptyvaus elgesio skalės (LAES), vertinančios vaiko adaptyvų elgesį 9 srityse. Vidutinės, tačiau statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp WPPSI-III subtestų ir LAES sričių leidžia teigti, kad tai du skirtingi, tačiau susiję konstruktai. Tyrimo rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingo skirtumo tarp berniukų ir mergaičių adaptyvaus elgesio ir verbalinių gebėjimų nėra, tačiau vidutiniškai berniukų LAES ir WPPSI-III subtestų įverčių ir bendrų skalių rezultatai geresni už mergaičių (išskyrus WPPSI-III Panašumų subtestą ir LAES Savireguliacijos ir veiklos organizavimo bei Bendruomenės įgūdžius). Pagal gyvenamąją vietą statistiškai reikšmingai geresni mieste gyvenančių vaikų WPPSI-III Panašumų subtesto ir LAES Komunikacijos srities įverčiai. Įvertintas ryšys tarp WPPSI-III subtestų ir LAES sričių leidžia detaliau analizuoti šių dviejų konstrukto sąsajas.

Toliau darbe išsamiai pristatomi ir analizuojami gauti rezultatai.

VERBAL ABILITIES AND ADAPTIVE BEHAVIOUR OF PRESCHOOL CHILDREN

SUMMARY

In the preschool years assessed intellectual abilities and adaptive behaviour is important information to prepare child for the schooling. Still, there are relatively few concerns with preschool children assessment in Lithuania. Commonly, psychologists and other professionals emphasize childrens' cognitive development, ignoring his or her ability to act independently in daily situations. In this study we examine relations between 5-6 years old preschool childrens verbal abilities and adaptive behaviour. To assess verbal abilities there were chosen four subtests from WPPSI-III (*Wechsler Pre-school and Primary Scale of Intelligence*) which is now being standardized in Lithuania. Adaptive behavior was assessed using Lithuanian adaptive behaviour scales (LAES) which provide information about individuals adaptive functioning in 9 areas. Significant though medium correlations between WPPSI-III subtests and LAES areas let us analyze them as related but separate constructs. In accordance to our results, there were no significant differences between boys and girls adaptive behavior and verbal abilities, however boys tend to receive better scores (excepting Similarities subtest in WPPSI-III as well as Self-regulation and activities organization and Community skills in LAES). According to our results, compared to children from village, preschoolers from bigger cities got significantly better scores in WPPSI-III Similarities subtest and in LAES Communication area. Correlations between different WPPSI-III subtests and LAES areas provide us more detailed information about relations between these two constructs.

Next there are presented and analysed further data of this study.

PRATARMĖ

Nuo 1905 m., kai A. Binet ir T. Simon sukūrė ir paskelbė pirmąjį intelekto matavimo testą praėjo daugiau nei šimtas metų, tačiau domėjimasis šia sritimi nemažėja nei tarp psichologijos teoretikų, nei tarp praktikų. Atliekama nemažai metodologinių intelektinių gebėjimų tyrimų, kuriamos naujos, revizuojamos senos intelekto teorijos, tobulėja intelektinių gebėjimų įvertinimo metodikos. Lietuvoje taip pat susilaukiama daugiau psichologų ir kitų specialistų dėmesio, atliekami intelekto testų adaptacijos ir standartizacijos darbai. Atrodo, kad įvertinimo situacija po truputį gerėja, tačiau tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse sąlyginai mažai dėmesio skiriama ikimokyklinio amžiaus vaikų įvertinimui. Tai iš dalies galima paaiškinti tuo, kad neretai, dirbant su mažais vaikais, sudėtinga laikytis standartizuotos tyrimo procedūros, ikimokyklinuko elgesys labiau ne bet kuriame vėlesniame amžiaus tarpsnyje priklauso nuo konteksto, abejojama mažų vaikų intelekto stabilumu ir prognostinėmis galimybėmis. Tačiau kaip tik ankstyvas įvertinimas suteiktų galimybę specialistams, tėvams ir ugdymo įstaigų darbuotojams atpažinti specifinius kognityvinės raidos vėlavimus ir imtis tinkamų intervencijos priemonių nelaukiant tragiškų stigmatizacijos pasėkmių mokykliniais metais.

Verta paminėti, jog pastaraisiais metais atlikti intelektą matuojančių metodikų efektyvumo tyrimai akcentuoja, jog vien intelektinių gebėjimų įvertinimo neužtenka norint daryti visapusiškas išvadas apie asmens funkcionavimą. Intelektas literatūroje dažnai apibrėžiamas kaip visa apimantis individo gebėjimas veikti tikslingai, galvoti protingai ir efektyviai tvarkyti savo aplinką. Taigi norint gauti kuo išsamesnių žinių apie asmens gebėjimus, reikia įvertinti jo funkcionavimo kasdienėje aplinkoje lygį.

Ikimokykliniame amžiuje, kai vaiko kalba taip sparčiai tobulėja, neretai išvadą apie kognityvinius gebėjimus darome vertindami jų verbalinius gebėjimus. Kalba leidžia vaikui mokytis ir tirti jį supančią aplinką. Atrodytų, yra neabejotinas ryšys tarp verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio atspindinčio jo savarankišką ir adaptyvų funkcionavimą kasdienio gyvenimo situacijose.

Įdomu būtų išsamiau patyrinėti verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio sąsajas vyresniame ikimokykliniame amžiuje, kai vaikas fizine, pažintine ir psichosocialine raida vis labiau panašėja į suaugusįjį. Be to, artėjant pirmiesiems mokyklos metams tiek verbaliniai gebėjimai, tiek adaptyvus elgesys, arba gebėjimas savarankiškai veikti kasdienio gyvenimo situacijose, yra ypatingai svarbūs veiksniai pirmiesiems vaiko akademiniams pasiekimams ir santykių su bendraamžiais formavimuisi – tuo pačiu ir savęs vertinimui. Tiek tėvai, tiek

mokytojai, turėtų būti suinteresuoti laiku gauti patikimų rekomendacijų vaiko ugdymo klausimais.

Šiame darbe daugiausiai dėmesio skirsime ikimokyklinio amžiaus vaikų intelekto sampratos, verbalinių gebėjimų, adaptyvaus elgesio ir šių konstrukto sąsajų analizei.

1. ĮVADAS

1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų intelekto samprata

1.1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų intelekto įvertinimo ypatumai

Intelektas kasdienėje kalboje dažnai apibrėžiamas kaip sumanumas, protingumas, sugebėjimas spręsti problemas ir greitai perprasti dalykus, gebėjimas pasimokyti iš patirties. Galima pasinaudoti Enestes (1982, cit. pg. Gage, Beliner, 1994) pasiūlytu apibrėžimu, kuris teigia, kad „intelektas yra individo adaptacinė veikla, kurią paprastai sudaro tam tikri problemų sprendimo aspektai ir kurios kryptis priklauso nuo pažinimų ir operacijų“. Pastaraisiais dešimtmečiais atlikta nemažai metodologinių intelektinių gebėjimų tyrimų, kuriamos naujos, revizuojamos senos intelekto teorijos, tobulėja intelektinių gebėjimų įvertinimo metodikos. Ir Lietuvoje susilaukiama vis daugiau psichologų teoretikų ir praktikų dėmesio atliekamų intelekto testų adaptacijos ir standartizacijos klausimams. Tačiau tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse dėl mažų vaikų testavimo ypatumų, sąlyginai mažai dėmesio skiriama ikimokyklinio amžiaus vaikų įvertinimui (Tusing, Ford, 2004). Argumentuojama, jog intelekto testai, kaip ir kitos standartizuotos metodikos, yra pakankamai ribotos vertinant tokio amžiaus vaikus (Bracken, Erlbraum, 2004).

Mažų (ikimokyklinio amžiaus) vaikų psichologinis įvertinimas visada buvo sudėtingas ir nemažai sunkumų keliantis uždavinys. Pirmiausia, įvertinimą sunkina tai, jog ankstyvajame amžiuje vaikų elgesys labiau nei vėlesniame priklauso nuo konteksto ir santykinai greitai kintančios vidinės vaiko būsenos (Achenbach, Rescorla, 2004, cit. pg. Jusienė, Raižienė, 2006). Tam, kad rezultatai atspindėtų jų gebėjimus, svarbu sukurti tinkamą testavimo aplinką, užmegzti kontaktą su vaiku, tyrėjas turi būti pasiruošęs koreguoti testavimo poreikius, ir kartu laikytis standartizuotos procedūros (Sattler, 2002).

Sunku pritaikyti paties intelekto apibrėžimą ikimokyklinio amžiaus vaikams, nors mažų vaikų intelekto testų užduotys didžia dalimi yra panašios į vyresnių vaikų, tačiau jos daug lengvesnės, dėl to dažnai kyla klausimų, ar jos matuoja tas pačias dimensijas kaip ir vyresnių vaikų (Hogan, 2000). Abejonių kyla ir dėl mažų vaikų intelektinių gebėjimų stabilumo bei jų prognostinių galimybių. Ir nors IQ išlieka santykinai pastovus žmogaus raidoje (Anderson, 1999), apie ikimokyklinio amžiaus vaikų intelektinių gebėjimų stabilumą bei jų galimybę prognozuoti vėlesnius vaiko pasiekimus kalbama labai atsargiai (Bjorklund, Bjorklund, 1992).

Vis dėl to, remiantis ketverių metų vaiko IQ, prognozuoti jo suaugusiojo IQ yra kur kas patikimiau, nei atsižvelgiant į literatūroje aprašytas IQ ir gimimo svorio, gimimo eiliškumo ar pan. koreliacijas (Hindley, Owen, 1978, cit. pg. Anderson, 1999).

Reikia pripažinti, kad ankstyvaisiais metais įvertinti intelektiniai gebėjimai yra puiki prognostinė mokyklinių sunkumų priemonė. Lernet ir kolegų (2003) atlikti tyrimai patvirtina prielaidą, jog kognityvinės raidos atsilikimas priešmokykliniame amžiuje, didina kognityvinės veiklos sutrikimų riziką ir vėlesniame amžiuje. Neabejojama, jog intelektas teigiamai koreliuoja su sėkme akademinėje veikloje ir yra būtina sėkmės sąlyga vyresniame amžiuje (Eysenck, 2001).

Vis dėl to, mažai žinių turime apie ikimokyklinio amžiaus vaikų intelektą ir jo sąsajas su vėlesnės raidos pasiekimais. Tai gali būti susiję su intelekto stabilumo ankstyvajame amžiuje problema. Mažų vaikų IQ nėra statiškas ir tyrimai patvirtina tik sąlyginį jo stabilumą vaikui perėjus į mokyklinį amžių (Sattler, 2001, p. 3). Reikia atsižvelgti ir į tai, jog sensorinė sistema išsivysto ikimokyklinio amžiaus pabaigoje (5-6 m.), o pojūčiai pilnai integruojami tik pirmaisiais mokykliniais metais (Harris, 18993), o tai, ką vadiname kristaliniu intelektu didėja paauglystėje (Anderson, 1999). Taigi kognityvinių gebėjimų vertinimas, o juo labiau diagnozės remiantis jais, turėtų būti labai atsargios, kaip ir bet kuris vertinimas orientuotos į tinkamą pagalbą, o ne į vaiko priskyrimą tam tikrai visuomenės grupei, neišvengiant stigmatizavimo.

Ir nors aliktų tyrimų duomenimis apskaičiuotos didesnės koreliacijos tarp akademinės veiklos sunkumų ir žemo intelekto ankstyvaisiais metais, nei tarp neabejotinai svarbią reikšmę vėlesnei raidai turinčių perinatalinių duomenų: lyties ar gimimo svorio (Hansen et al, 2002). Svarbu paminėti, kad intelektas yra būtina, tačiau nepakankama sėkmės sąlyga. Aukšto intelekto asmenims gali pasisekti priklausomai nuo aplinkybių, asmeninių savybių, motyvacijos ir daugelio kitų faktorių tarp kurių socialiniai aplinkos veiksniai, kurie ypatingai svarbūs ankstyvajame amžiuje.

Stimuliacija, tinkama fizinė ir psichosocialinė aplinka, gera medicininė priežiūra, tinkami mitybos įpročiai, tėvų išitraukimas į vaikų mokymąsi, kokybiškos aplinkos ir vaiko interakcijos pirmasis jo gyvenimo metais stipriai įtakoja vėlesnę jo kognityvinių gebėjimų raidą (Duncan, 2003; Anderson, 1999, Karrass, Braungart-Rieker, 2004). Kaip teigiama kai kuriuose tyrimuose, egzistuoja intelektinių gebėjimų skirtumai tarp lyčių, tačiau daugeliu atvejų jie nėra statistiškai reikšmingi (Furnham et al., 2005). Vyresniame amžiuje skirtumai tarp vyrų ir moterų IQ rodiklių yra labiau kokybiniai nei kiekybiniai: moterų rezultatai geresni lingvistinėje bei socialinėje srityse; vyrų rezultatai geresni matematikoje, mechanikoje ir problemų sprendimo srityse (Aiken, 2003). Moterų pasižymi geresniais verbaliniais gebėjimais, tačiau

matematiniai ir erdviniai gebėjimai vyrų tarpe išreikšti daug geriau. Tačiau vyrų erdvinės vizualizacijos gebėjimų pranašumas, lyginant su tokiais moterų gebėjimais, retai išryškėja iki paauglystės (Scarr, Carter-Saltzman, cit. pgl. Girdzijauskienė, 2001).

Lietuvoje WISC-III^{LT} standartizacijos tyrimo metu gauti rezultatai parodė, kad berniukų daugumos subtestų įvertinimai aukštesni (Girdzijauskienė, 2001). Kalbant apie ikimokyklinio amžiaus vaikus, šis skirtumas neturėtų būti statistiškai reikšmingas. Net jei mergaitės savo raida, manoma, lenkia berniukus, jų intelektinių gebėjimų rezultatai paprastai taip pat skiriasi ne kiekybiškai, o daugiau kokybiškai.

Įprasta manyti, kad priešmokykliniame amžiuje mergaičių IQ balai yra aukštesni nei berniukų. Mergaitės paprastai yra pranašesnės ie verbalinio sklandumo atžvilgių. Jos anksčiau už berniukus išmoksta kalbėti, sudaryti sakinius ir vartoti daugiau įvairių žodžių, aiškiau kalba ir anksčiau pradeda skaityti (Gage, Berliner, 1994). Tačiau ikimokykliniais metais šių skritumų nereikėtų sureikšminti (Bjorklund, 2005).

Beje, intelekto gebėjimų įvertinimo rezultatai skiriasi ir tarp miesto bei kaimo vaikų (Gage, Berliner, 1994). Tačiau šiais laikais tokia tendencija, manoma, mažėja. Literatūroje minima jog ankstyvaisiais metais svarbesni kiti aplinkos ir biologiniai veiksniai reikšmingai įtakojantys vaiko intelektinių gebėjimų raidą (Bradley, Caldwell, 1984; cit. pg. Andersson et al., 1998).

Kaip bebūtų, reikia pripažinti, kad intelekto testai numato asmens sėkmę geriau nei bet kuris kitas instrumentas, suteikia galimybę atpažinti neeilinių gebėjimų vaikus, jo galias ir sunkumus, kurti individualiai orientuotas, poreikius atitinkančias ugdymo programas (Sattler, 2002).

Vaikų intelektinių gebėjimų įvertinimas suteikia galimybę suprasti mokyklinės programos perėmimo bei kasdieninio gyvenimo sunkumų priežastis, nustatyti vaiko galias ar specialiuosius ugdymo poreikius (Gabrialavaičiūtė, 2007). Todėl svarbu kuo anksčiau gauti informaciją apie atskirus vaiko gebėjimus ir atsižvelgiant į juos išaiškinti galimas pasėkmes, kurios yra kur kas svarbesnės nei esamos priežastys. Vertinant intelektinius gebėjimus itin svarbu remiantis gautais rezultatais suteikti tinkamą paramą ir pagalbą. Ir nors ikimokykliniame amžiuje įvertinto vaiko intelekto klinikinė vertė yra kviescionuojama, reikšminga kuo anksčiau įvertinti intelektinius gabumus, pažintinės veiklos uždelsimą ir mokymosi sunkumus, kad identifikavus mokyklinės programos perėmimo bei kasdienio gyvenimo sunkumų priežastis, nustatčius vaiko galias ar sunkumus ir specialiuosius ugdymo poreikius, būtų suteiktos rekomendacijos tėvams ir ugdymo įstaigų darbuotojams planuojantiems ankstyvąją intervenciją, laiku suteikiant vaikui reikalingą pagalbą (Hansen et al., 2002).

Lietuvoje intelektinių gebėjimų įvertinimas kol kas atliekamas tik mokyklinio amžiaus vaikams, apie mažų vaikų intelekto sąvoką, atskirus ikimokyklinukų gebėjimus kalbama dar labai atsargiai, dažnai remiantis Lietuvoje neadaptuotų instrumentų rezultatais arba tiesiog intuityviai akcentuojant bendrą vaiko raidos atitikimą arba neatitikimą normai.

1.1.2. Verbaliniai gebėjimai ir kognityvinė vaiko raida ikimokykliniame amžiuje

Ikimokykliniame amžiuje vaikas vis labiau panašėja į suaugusįjį - stabilizuojasi vidaus organų sistemos, pasikeičia mąstymas, kalba darosi aktyvesnė, sparčiai didėja žodžių atsargos, vartojamos įvairesnės gramatinės žodžių formos ir junginiai, mintys reiškiamos ne tik paprastais, bet ir sudėtiniais sakiniais, pradeda naudotis simboliais ir aplinkos daiktų vaizdiniais, lavėja vaizduotė, keičiasi žaidimų turinys, sumažėja netikslingos veiklos, sparčiai didėja dėmesio išlaikymas (Harris, 1993). Tačiau ikimokyklinio amžiaus vaikų mąstymo minčių principai, schemas yra kitokie negu suaugusiųjų. Vaikas vertina objektus pagal savus dėsnius (Žukauskienė, 1996). Eidamas penktuosius – šeštuosius savo gyvenimo metus vaikas problemų sprendimui vis daugiau pasitelkia mąstymą, samprotavimą, atmintį ir kalbą (Harris, 1993).

Vyresniame ikimokykliniame amžiuje nuolat plečiasi vaiką supančio pasaulio ribos. Iš pradžių jis gyvena namuose ir tarp šeimos narių, bet pamažu jo patirtis didėja (Žukauskienė, 1996). Ikimokyklinukai jau geba formuoti sąvokas, kognityvines kategorijas, kurios jiems padeda organizuoti ir suprasti naują informaciją. Ikimokykliniame amžiuje vaiko smegenys ir nervų sistema vis dar sparčiai vystosi, organizaciniai smegenų pokyčiai apima specializaciją, leteralizaciją, taip pat apsprendžiamas ir rankiškumas.

Pagal Pieget schemą (cit. pg. Harris, 1993), 2-7 m. metų vaikas jau priskiriamas preoperacinei kognityvinės raidos stadijai, t.y. jis jau geba naudotis simboliu mąstymu, vaizduote, o specifinių smegenų dalių mielinizacijos dėka ikimokykliniame amžiuje įvyksta dramatiški kalbos pokyčiai (Bjorklund, Bjorklund, 1992). 4-6 metų vaikas pradeda naudotis simboliais, elgiasi vis sudėtingiau, tačiau mąsto dar labai egocentriškai, negali suprasti kito žmogaus perspektyvos, tinkamai klasifikuoti, grupuoti ir t.t. 5-6 metų vaikai išmoksta logiškai mąstyti, skaičiuoti, skirstyti objektus į klases bei kategorijas, skiria spalvas, domisi kaip sudaryti žodžiai, lygina juos su kitais, noriai mokosi eilėraščių, nes jiems patinka žodžių skambesys, rimas bei ritmas. Jie pradeda mąstyti žodžiais, formuojasi vidinė kalba (Harris, 1993).

Net jei gebėjimą mąstyti ir logiškai spręsti problemas vis dar riboja vaikiškas egocentrizmas, verčiantis vaiką tikėti, kad visų žmonių mintys ir jausmai tokie patys kaip ir jo, ikimokykliniame amžiuje verbaliniai vaikų gebėjimai progresuoja taip greitai, jog psichologai dažnai stebisi, kad vaikas net nespėja pakankamai panaudoti savo naujų sugebėjimų (Žukauskienė, 1996).

Kognityviojoje psichologijoje priimta manyti, jog intelektiniai gebėjimai atspindi asmens žinias apie jį supantį pasaulį ir kelių pagrindinių gebėjimų rinkinį (Sternberg, 1982). Nenuostabu, jog ikimokykliniame amžiuje, kai vaiko kalba taip sparčiai tobulėja, neretai išvada apie mažų vaikų kognityvinius gebėjimus darome vertindami jų verbalinius gebėjimus. Vaiko logika ir kalba neabejotinai viena su kita susijusios (Piaget, 2002). Kalba yra jautrus įvairių raidos sutrikimų indikatorius (Dockrell, 2001). Kalbos išmokimui svarbi kognityvinė vaiko raida (Bjorklund, Bjorklund, 1992), jos formavimasis painiai susijęs su sąvokinio mąstymo ir atminties raida ir dar bendresniu gebėjimu atspindėti realybę simboliais, kurie reikalingi socialinei ir kognityvinei pažangai (Campbell, 2002).

Vyresnio ikimokyklinio amžiaus vaikai naudoja „kasdienę“ kalbą taip, kaip ir suaugusieji (Harris, 1993). Pradėjęs lankyti mokyklą vaikas jau žino 8-14 tūkst. žodžių (Carey, 1977, cit. pg. Bjorklund, Bjorklund, 1992). Ikimokykliniame amžiuje, plečiantis vaiko žodynui, ilgėja sakinytis ir didėja jais pasakomos informacijos kiekis, sparčiai mokomasi gramatikos taisyklių (Bjorklund, Bjorklund, 1992). Taigi ikimokykliniame amžiuje, kai kalba vystosi itin sparčiai, verbaliniai gebėjimai tampa svarbiu bendro intelektualinio funkcionavimo rodikliu (Dockrell, 2001).

Šiame darbe neieškosime atsakymo, kokiais specifiniais būdais kognityvinė ir kalbos raida sąveikauja, t.y., kuri kurią sustiprinanti, psichologinėje literatūroje tai jau kurį laiką buvo svarbi mokslinių debatų tema. Nelson (1996, cit. pg. Campbell, 2006) teigia, jog kalba sudaro pagrindą pažinimo ir atminties raidai - kalbos atsiradimas leidžia vaikui organizuoti ir interpretuoti savo patirtį. Kiti autoriai, priešingai, teigia, jog yra kognityvinis kalbos raidos apribojimas (Clark, 1983, cit. pg. Campbell, 2006), t.y. vaikai mokosi žodžius, kurie žymimi reprezentaciniame lygyje įsisavintomis sąvokinėmis kategorijomis. Mums svarbiau, kokią informaciją gali suteikti verbalinių gebėjimų įvertinimas. Vygotsky (cit. pg. Žukauskienė, 1996) teigė, kad nuo kalbos labai priklauso vaiko vaizduotė, išlaisvinanti vaiką nuo tiesioginių išpūdžių, padedanti įsivaizduoti ir galvoti apie objektą, kurio jis nėra matęs; sulėtėjus kalbos raidai sutrinka ir vaizduotė.

Verbalinių gebėjimų atsilikimas nuo normos siejamas su bendresniais kognityvinės raidos vėlavimais (Campbell, 2006). Kai kalbiniai gebėjimai sutrikę, vaikas paprastai stokoja

abstraktaus mąstymo, reprezentacinių gebėjimų ir samprotavimo įgūdžių, kurių tikimasi iš to paties amžiaus vaikų; patvirtinama prielaida, jog vaikai, kurių verbaliniai gebėjimai neatitinka normos, paprastai yra linkę turėti sunkumų atlikdami hierarchinio planavimo, simbolinės kalbos suvokimo ar hipotezių tikrinimo įgūdžių reikalaujančias užduotis (Ottem, 1999).

Longitudiniai tyrimai taip pat patvirtina prielaidą, jog egzistuoja kompleksiškas ryšys tarp kalbos išmokimo, socialinių ir kognityvinių gebėjimų ikimokykliniais ir ankstyvaisiais mokykliniais metais (Schneider et al. 2005). Su verbaliniais gebėjimais neatsiejamai susijęs ir skaitymas, viena pagrindinių veiklų mokykliniame amžiuje, tyrimai patvirtina, jog yra priežasčių manyti, kad egzistuoja kontinuumas ir tarp oralinės ir rašytinės kalbos sunkumų (Termine et al, 2006). Todėl verbalinių gebėjimų įvertinimas ikimokykliniame amžiuje turėtų prognozuoti akademinį pasiekimą pirmaisiais metais mokykloje, kai pagrindinės užduotys neatsiejamos nuo skaitymo ir rašymo įgūdžių lavinimo.

Verbalinių gebėjimų įvertinimas leidžia identifikuoti ne tik nuo normalios raidos atsiliekančius, bet ir gabius vaikus, kurių pažintinė raida aplenkia bendraamžius (Bjorklund, 2005). Manoma, kad vartodami daugiau žodžių, vaikai greičiau sugeba juos jungti į sudėtingas sintaksines konstrukcijas, kelti klausimus, skirti priežastis ir padarinius, klasifikuoti, įsigilinti į spėdžiamą problemą (Žukauskienė, 1996). Tuo tarpu lingvistinis ir komunikacinis nebrandumas apsunkina vaiko galimybę suprantamai reikšti savo patyrimą (Lernet et al, 2003).

Tyrimais patvirtinta (Cohan, Cohan, 1989, cit. pg., Shonkoff, Meisels, 2000), jog intelekto balai statistiškai reikšmingai koreliuoja su mokymosi trukme, ir šis ryšys akivaizdesnis verbalinės skalės balams. Galima kelti prielaidą, kad verbalinių gebėjimų įvertinimas ikimokykliniame amžiuje, jais remiantis specialistų paruoštos rekomendacijos tėvams ir mokytojams būtų naudinga pagalba vaikui ruošiantis mokyklai ir pradėjus ją lankyti. Vis dėl to nereikia pamiršti, kad verbaliniai gebėjimai – multidimencinis konstruktas, kurį įvertinti nėra lengva užduotis (Dockrell, 2001). Dar ir todėl vertinant vaiko gebėjimus svarbu atsižvelgti į ne vienu instrumentu gautus rezultatus.

Vyreniame ikimokykliniame amžiuje vaikui kiekvieną dieną tenka sutikti nepažįstamus suaugusius žmones, stebėti kitus vaikus, pamatyti daugybę naujų daiktų, atsidurti nežinomose situacijose ar aplinkoje, kurią galima tyrinėti ir daug įdomaus surasti (Žukauskienė, 1996). Augančių kalbinių gebėjimų dėka jis išmoka kokybiškiau manipuluoti savo aplinkos daiktais, sudėtingėja žaidimai, mėgdžiojimas. Vaikų akivaizdų vaizdinį mąstymą labai lavina konstravimas, vaizduojamoji veikla, vaikas ima planuoti savo veiksmus pradėdamas nuo sumanymo ir baigdamas jo įgyvendinimu. Visa tai skatina vaiką veikti savarankiškai (Harris, 1993). Įdomu būtų įvertinti verbalinių gebėjimų ryšį su vaiko adaptyviumi funkcionavimu, t.y.

kaip verbaliniai gebėjimai sąveikauja su jo įgūdžiais, reikalingais sėkmingai adaptacijai jį supančioje aplinkoje.

1. 2. Adaptyvus elgesys

1.2.1. Adaptyvaus elgesio samprata

Pripažįstama, kad galimybės išmatuoti sėkmę, remiantis vien tik IQ testais, yra aiškiai ribotos (Eysenck, 2001). Be intelekto, sėkmę lemia daugelis kitų savybių, pvz., asmens atkaklumas, palankios sąlygos ar gebėjimas savarankiškai funkcionuoti jį supančioje aplinkoje. Pastaraisiais metais atlikti intelektą matuojančių metodikų efektyvumo tyrimai leidžia manyti, kad vien intelektinių gebėjimų įvertinimo neužtenka norint daryti visapusiškas išvadas apie asmens funkcionavimą (Sparrow ir Davis, 2000). Sprendimai specialiojo ugdymo klausimais taip pat neturėtų būti atliekami remiantis vien intelektinių gebėjimų įvertinimo rezultatais. Net jei pripažinome, kad verbaliniai gebėjimai gali suteikti informacijos apie vaiko kognityvinę raidą, mažų vaikų verbalinius gebėjimus ypač sunku įvertinti, todėl būtina pasitelkti informacija iš tėvų apie vaiko kalbą, socialinius įgūdžius, bendrą ir psichikos raidą (Sattler, 2002).

Tėvai ar juos pakeičiantys asmenys paprastai yra pagrindinis informacijos apie vaiko kompetenciją ir jo elgesio bei emocines problemas šaltinis. Taip yra todėl, kad jie stebi savo vaiką įvairiose situacijose ir mato, kaip su laiku jis keičiasi (Žukauskienė, Ignatavičienė, 2001). Bet to, norint suteikti vaikui pagalbą, padėti išspręsti kylančias problemas, labai svarbi ne tik informacija, bet ir tėvų dalyvavimas.

Pastaraisiais dešimtmečiais žinias apie vaikų psichinę sveikatą gerokai praplėtė ir papildė standartizuotų psichometrinių skalių naudojimas. Visuotinai įprasta, kad vaiko adaptyvaus elgesio ir psichopatologijos įvertinimas turi remtis (Roussos et al., 1999, cit. pg., Žukauskienė, Kajokienė, 2006):

- informacija iš įvairių šaltinių, pateikiančių žinias apie elgesio apraiškas skirtingose situacijose;
- standartizuotomis vertinimo bei diagnostinėmis procedūromis, kurių naudojimas užtikrina, jog rezultatai būtų vienodai suprantami tiek skirtingų specialistų toje pačioje šalyje, tiek leistų daryti tarpkultūrinius apibendrinimus;

Iš biheivioristinės perspektyvos, asmens funkcionavimas tampa problemiškas tuomet, kai jis neigiamai veikia individą, kitus ir fizinę aplinką (Bruininks et al., 1987). Todėl kiekviename raidos etape vertinant specialiuosius vaiko poreikius, svarbu atsižvelgti į vaiko adaptyvaus funkcionavimo lygį. Atliekant mažų vaikų įvertinimą, informaciją apie vaiko adaptyvų funkcionavimą gali suteikti artimiausi vaiko aplinkos žmonės – tėvai ir ugdymo įstaigų darbuotojai (Sattler, 2001).

Literatūroje siūloma nemažai adaptyvaus elgesio apibrėžimų, turbūt vienu iš dažniausiai sutinkamų adaptyvus elgesys apibrėžiamas kaip efektyvumas ar lygis, kuriuo asmuo patenkina savo amžiaus ir kultūrinei grupei keliamus reikalavimus (Luckasson et al., 1992, cit. pg. Černiauskaitė, 2002). Kasdienėje kalboje adaptyvaus elgesio sąvoka apima įgūdžius, reikalingus sėkmingai adaptacijai (Bruininks et al., 1987). Tai nuo individo amžiaus neatsiejamas konstruktas, atspindintis ne tik jo interakciją su materialia aplinka, bet ir su toje aplinkoje esančių žmonių lūkečiais ir standartais (Strang, 1990). Adaptyvus elgesys specifiskas amžiui ir kultūrai, apima savarankišką funkcionavimą, socialinį atsakingumą ir kognityvinę raidą (Reynolds, Kamphaus, 1990).

Adaptyvus funkcionavimas rodo, kaip efektyviai individai įveikia problemas, kurių jiems iškyla kasdieniame gyvenime, ir kaip sėkmingai jie laikosi savarankiškumo standartų, atitinkančių amžiaus normą ir kultūrinę bei bendruomeninę aplinką. Adaptyvų funkcionavimą veikia mokymasis, motyvacija, asmeninės savybės, socialinės ir profesinės galimybės ir sveikatos būklė (Gintilienė, 2000). Taigi, kad elgtųsi adaptyviai, vaikui reikia motyvacijos, ankstesnės patirties ar mokymosi ir būtinų fizinių ir kognityvinių gebėjimų (Strang, 1990).

Praktikoje adaptyvų elgesį matuojantys instrumentai naudojami trimis tikslais (Harris, 1993):

- atpažinti asmenis, kurie statistiškai reikšmingai nutolę nuo „normos“ lūkesčių savarankiško funkcionavimo ir socializacijos situacijose;
- atlikti klasifikacijos ir asmens institucionalizavimo sprendimus;
- identifikuoti asmens bendrąsias galias ir sunkumus.

Svarbu paminėti, jog adaptyvaus elgesio sąvoka neatsiejama diagnozuojant protinį atsilikimą, kuris apibrėžiamas trimis kriterijais: intelektu, adaptyviu funkcionavimu ir amžiumi (WHO, 1992, APA, 2000, cit. pg., de Bild, 2005). Taigi prieš diagnozuojant protinį atsilikimą svarbu ištirti ne tik intelektinius gebėjimus, bet ir tai, kaip konkretus asmuo, turėdamas tam tikrų protinių sugebėjimų, funkcionuoja, tvarkosi kasdieniame gyvenime, kaip jis atlieka veiklas,

įgalinančias jo savarankiškumą, adekvačius tarpasmeninius santykius, dalyvavimą visuomenėje (Černiauskaitė, Gintilienė, 2000).

Diagnozuojant protinę negalią ilgą laiką svarbiausiu laikytas intelektas (de Bildt, 2005). Didžioji dalis žmonių, kuriems pripažintas protinis atsilikimas remiantis intelektinių gebėjimų įvertinimu, psichiškai yra sveiki ir neturi jokių elgesio sutrikimų (Seiter, 1992). Elgesio problemos, tikėtina, atsiranda tuomet, kai dėl itin žemų intelektinių gebėjimų ir adaptyvaus funkcionavimo trūkumo vaikai susiduria su problemomis, susijusiomis su negebėjimu prisitaikyti prie kitų savo amžiaus vaikų (Campbell, 2006). Taigi problemiškas elgesys turi būti matomas atsižvelgiant į bendrą individo kompetencijų ir asmeninio bei socialinio prisitaikymo kontekstą (Bruininks, 1987). Kita svarbi adaptyvaus funkcionavimo įvertinimo užduotis – teikti specifiškesnę informaciją susijusią su ugdymo programų parinkimu ir tikslais (Harris, 1993). Adaptyvaus elgesio konstruktas suteikia naudingą euristinę perspektyvą intervencijos kūrimo ir įgyvendinimo procese (Bruininks et al, 1993).

1.2.2. Adaptyvaus elgesio diagnostinė vertė

Šiuolaikinėje diagnostinėje praktikoje pastebėta tendencija, apibūdinant protinį atsilikimą, remtis individo funkcionavimo galimybėmis kasdienėje veikloje, rodo naują požiūrį į adaptyvaus elgesio terminą (Gintilienė, 2000). Tačiau mokyklose vertindami ypatingus vaikus psichologai vis dar didžiausią dėmesį skiria vaiko intelekto įvertinimui, nors didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas adaptyviam elgesiui – tai itin svarbus konstruktas, atspindintis vaiko funkcionavimą mokyklos aplinkoje. Kuo geriau įvertinamas vaiko adaptyvus funkcionavimas, tuo geriau jis prisitaiko prie mokyklos situacijos reikalavimų. Ir atvirkščiai – adaptyvaus elgesio trūkumai prognozuoja nesėkmę akademinėje ir mokyklos disciplinos perėmimo veiklose (de Bildt, 2005). Paprastai adaptyvaus elgesio sutrikimai geriau nei žemesnis IQ atspindi protiškai atsilikusių žmonių funkcionavimo galimybes (Boan, Harrison, 1997, cit. pg. Gintilienė, 2000). Galima daryti prielaidą, kad ikimokykliniame amžiuje atliktas adaptyvaus elgesio įvertinimas tiek vaiko tėvams, tiek dabartiniams ir būsimiems ugdymo įstaigų darbuotojams suteiktų naudingos informacijos apie vaiko raidą ir specialiuosius poreikius.

Dažnai apie adaptyvų individo elgesį specialistai sprendžia, o neretai daro ir diagnostines išvadas, remdamiesi patyrimu ir intuicija, taigi adaptyvaus elgesio įvertinimas lieka subjektyvus ir netikslus. Apie adaptyvaus funkcionavimo trūkumą derėtų spręsti iš kelių patikimų informacijos šaltinių (mokytojų ar tėvų vertinimo, anamnezės). Tam naudojamos ir

standartizuotos skalės, kurių pagalba surenkami duomenys apie elgesio ypatumus pagal atskiras veiklos sritis (Gintilienė, 2000).

Kalbant apie sutrikimų turinčius vaikus ar vaikus, priskirtus atsiliekančios raidos rizikos grupei, adaptyvų elgesį matuojančios skalės kuriamos tam, kad tėvams ir globėjams suteiktų kvalifikuotą ir patikimą informaciją apie vaiko gebėjimus ir specialius poreikius (Laberge, 2006). Adaptyvaus elgesio skalės matuoja asmens funkcionavimą keliuose srityse: komunikacijos, savitvarkos, socialinių, bendruomenės ir buitinių įgūdžių, laisvalaikio leidimo, savireguliacijos ir veiklos organizavimo, akademinų žinių taikymo, sveikatos ir saugumo (Seiter, 1992; Černiauskaitė, 2002). Standartizuotos adaptyvaus elgesio skalės suteikia galimybę įvertinti ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacijos įgūdžių uždeslimą ar elgesio sutrikimus, ypač, kai susiduriama su vaikais iš įvairių rizikos grupių (Laberge, 2006).

1.2.3. Adaptyvus elgesys ikimokykliniame amžiuje

Ikimokykliniame amžiuje sumažėja vaiko priklausomybė nuo tėvų ir kitų suaugusiųjų, vaikai mokosi pagrindinių komunikacijos, savitvarkos įgūdžių, buitinių įgūdžių (Harris, 1993). Vyresnio ikimokyklinio amžiaus vaikai mokosi kaip pereiti gatvę, kaip tinkamai elgtis parduotuvėje, mokosi veikti pagal socialinės interakcijos taisykles bendraudami su kitais žmonėmis (Laberge, 2006).

Geras adaptyvus elgesys skatina savarankiškumą namuose, mokykloje ir bendruomenėje. Neadaptvus arba nepageidaujamas, socialiai nepriimtinas vaikų elgesys dažnai siejamas su problemišku elgesiu, kuris neigiamai veikia vaiko savarankiškumo pasiekimus, t.y. tam, kad elgtųsi tinkamai, vaikui reikia daugiau priežiūros ir pagalbos (Campbell, 2006).

Adaptyvus elgesys yra išmokstamas (Laberge, 2006), todėl reikalinga kuo anksčiau įvertinti ir ištaisyti bet kokius neigiamus nutolimus nuo normos. Dar praėjusiame amžiuje atlikti tyrimai tvirtina, jog negali būti jokių abejonių, jog į adaptyvaus elgesio gerinimą orientuotos programos įtakoja geresnį problemišku individų prisitaikymą prie įvairių ugdymo įstaigos situacijų, geresnius akademinus pasiekimus (Bruininks et al, 1993). Adaptyvaus funkcionavimo lygis svarbus faktorius, tiesiogiai įtakojantis ir išsilavinimo lygį (de Bildt at al, 2005). Problemos adaptyvių įgūdžių raidoje dažniausiai pasireiškia jau ankstyvoje vaikystėje (Laberge, 2006), todėl būtina kuo anksčiau jas identifikuoti ir imtis atitinkamų poveikio priemonių.

Didžioji dalis adaptyvų elgesį matuojančių skalių numato pagrindines adaptyvaus funkcionavimo įgūdžių kategorijas ikimokyklinio, mokyklinio amžiaus vaikams, paaugliams ir

suaugusiems (Grossman, 1983, cit. pg. Harris, 1993). Apibūdinant ikimokyklinio amžiaus vaikų adaptyvų elgesį dažniausiai pabrėžiami sensomotoriniai, kalbėjimo, pagrindiniai savitvarkos įgūdžiai (Černiauskaitė, 2002; Harris, 1993). Tai įgūdžiai, kurių paprastai tikisi mokytojai iš pirmą klasę lankyti pradedančių vaikų.

Adaptyvų elgesį matuojantys instrumentai suteikia galimybę gauti specifiskesnę informaciją apie vaiko poreikius edukaciniame procese (Reynolds, Kamphaus, 1990), todėl informaciją apie vaiko adaptyvaus funkcionavimo lygį gavę prieš vaikui pradedant lankyti mokyklą galėtumėm mobilizuoti tėvų ir ugdymo įstaigų darbuotojų pajėgas rekomenduodami specialias poveikio priemones, tam, kad vaikas pirmoje klasėje nuo savo amžiaus vaikų normos skirtųsi kiek galima mažiau.

Pulkkinen su kolegomis (2006), longitudinaliu tyrimu patvirtino ryšį tarp vaikų ir paauglių adaptyvaus elgesio ir suaugusio psichologinio funkcionavimo – geresni adaptyvaus funkcionavimo rezultatai teigiamai koreliuoja su geresniu prisitaikymu suaugusiojo amžiuje, geresniais savosios vertės ir socialinio brandumo įvertinimais. Taigi kuo anksčiau pradedamas intervencijos procesas, kuo efektyviau dedamos pastangos sumažinti edukacinius, socialinius ir individualius asmens sunkumus, tuo geresnių pasiekimų galima tikėtis (Cawley, 1966).

1.3. Intelkto ir adaptyvaus elgesio sąsajos

Paprastai intelekto interkcija su kitais konstruktais jau būna užkoduota tyrėjų pasirinktame intelekto apibrėžime. Kalbant apie adaptyvų elgesį ir intelektą, galime išskirti tris pastarojo apibrėžimų kryptis. Kai kurie psichologai intelektą apibrėžia kaip bendrą gebėjimą (*g* faktorių) įgyti žinių ir tas žinias pritaikyti sprendžiant problemas. Kiti tiki, jog intelektas yra atskirų, bendrąja prasme vienas nuo kito nepriklausančių įgūdžių rinkinys. Trečioji specialistų grupė palaiko bendrojo intelekto faktoriaus *g* ir atskirų gebėjimų sąveikos idėją (Harris, 1993). Kad ir kurią grupę nuspręstumėme palaikyti, nei viena iš jų neprieštarauja, kad turėdamas vienu ar kitu gebėjimų, žmogus funkcionuoja jį supančioje aplinkoje, taigi turėtų būti akivaizdu, jog intelektas ir adaptyvus elgesys tarpusavyje susiję konstruktai.

Pastaruoju metu ypač susidomėta koreliaciniais tyrimais, vertinant raidos sąsajas tarp skirtingų konstrukto skirtingais amžiaus tarpsniais (Sparrow, Davis, 2000). Pabrėžiama, jog nei vienas atskirai naudojamas testas negali būti vadinamas psichodiagnostiniu, kaip anksčiau manyta. Tai reikštų, kad remiantis vienos metodikos rezultatais, negalima daryti diagnostinių išvadų (Gintilienė, 2000). Atliekama daug koreliacinių tyrimų tarp kelių instrumentų,

vertinančių asmens intelektualius gebėjimus, asmeninius gabumus, pasiekimų poreikį ar adaptyvų elgesį (Greenspan, Driscoll, 1997; Sternberg et al., 1995, cit. pg. Groth-Marnat, 2003).

Reikia paminėti dar ir tai, jog kaip ir intelektas, adaptyvus elgesys yra įtakojamas aplinkos kintamųjų – sveikatos būklės, šeimos, kurioje vaikas auga socialinės ir ekonominės padėties, jos dydžio, kultūrinės aplinkos, šeimos ištraukimo į vaiko ugdymą ir t.t.

Paprastai, nustačius labai didelį protinio funkcionavimo sutrikimą, neįyla abejonių ir dėl kasdienio funkcionavimo sutrikimų. Tačiau tik pusė vaikų, kuriems remiantis intelekto įvertinimais diagnozuotas lengvas protinis atsilikimas, turi kasdienio funkcionavimo sunkumų. Protiškai atsilikę vaikai paprastai turi adaptyvaus elgesio trūkumų srityse (kalbėjimo, skaitymo, rašymo, bendruomenės, problemų sprendimo), kurių atlikimui vienai ar kitaip reikalingi akademiniai įgūdžiai. O subsrityse, kuriose mažuma jų turi adaptyvaus elgesio trūkumų (namų, iš dalies žaidimo ir laisvalaikio, tarpasmeninių santykių) daugiau aprašo „mechanines“, išmokstamas, daugeliu atveju aktualesnes jaunesnio amžiaus vaikams (t.y. lengvesnes) veiklas (Černiauskaitė, Gintilienė, 2000).

1.3.1. Verbaliniai gebėjimai ir adaptyvus elgesys

Jeigu jau pripažinome, kad kalba yra pagrindinis kognityvinės raidos rodiklis ikimokykliniame amžiuje (Dockrell, 2001), įdomu būtų paanalizuoti, kaip galėtų sąveikauti verbaliniai gebėjimai ir adaptyvus elgesys.

Kaip ir intelekto, ar atsikrų intelektualinių gebėjimų taip ir adaptyvaus elgesio sąvokos kol kas vartojamos tik kalbant apie savo amžiaus normos neatitinkančius vaikus. Mažai dėmesio skiriama ir mažiems, mokyklos dar nelankantiems vaikams, kuriems protinis atsilikimas paprastai nedidinaujamas, jei jis pakankamai gerai funkcionuoja kasdieniame gyvenime ir nesiskiria nuo bendraamžių.

Kalbos formavimasis painiai susijęs su sąvokinio mąstymo ir atminties raida ir dar bendresniu gebėjimu atspindėti realybę simboliais, kurie reikalingi socialinei ir kognityvinei pažangai (Campbell, 2006). Vaikui augant, jo sąveika ir ryšiai su bendraamžiais tampa vis sudėtingesni. Patyrimas, įgytas žaidžiant kartu su bendraamžiais, taip pat padeda įgyti daug naujų įgūdžių. Dėl tokios patirties vaikas išmoksta bendrauti su kitais ir veikti nepriklausomai nuo kitų (Žukauskienė, 1996). Ikimokykliniame amžiuje kalbos funkcija jau nėra kalbančiajam sukelti pasitenkinimą savo daromu veiksmu, bet perteikti mintį, t.y. vaiko interakcijos su jį

supančia aplinka tampa dar kokybiškesnės – vaikas informuoja savo pašnekovą apie ką nors kitą, o ne apie save, taip provokuodamas bendradarbiavimą (Piaget, 2002).

Taigi atrodytų, kad yra neabejotinas ryšys tarp verbalinių gebėjimų, leidžiančių vaikui mokytis ir tirti jį supančią aplinką ir adaptyvaus elgesio atspindinčio jo savarankišką ir adaptyvų funkcionavimą kasdienio gyvenimo situacijose.

Kalbant apie elgesio problemas, kurios savo raiška neatsiejamos nuo adaptyvaus elgesio trūkumo, intelektualiniai gebėjimai dažnai būna vieni iš pagrindinių faktorių (Anselmi et al., 2004). Rutter (1981, cit. pg. Anselmi, 2004) atliktame tyrime patvirtinama prielaida, jog vaikai, kurių IQ aukštesnis nei vidutinis, pasižymi žemesniais psichinio liguistumo dažniais, kai tuo tarpu vaikai, kurių IQ žemiau vidurkio yra pažeidžiamesni kalbant apie raidos ar elgesio problemas (Grizenko et al., 1991, cit. pg. Anselmi, 2004). Galimas tokių skirtumų paaiškinimas galėtų būti tai, jog vaikai, kurių IQ gerokai aukštesnis nei vidutinis, pasižymi geresniais gebėjimais spręsti jų aplinkoje kylančias problemas.

Taikią pat taisyklę galime pritaikyti ir kalbėdami apie kalbinius vaiko gebėjimus – vaikas, kurio verbaliniai gebėjimai prastesni, nemokės tinkamai reikšti savo minčių ar kylančių jausmų, todėl tai gali trukdyti jo sąveikai su aplinka - nemokėdamas tinkamai reikšti savo norų ir minčių vaikas gali pasitelkti agresiją ar išgyventi didelį nerimą, baimę (Campbell, 2006). Pripažįstama, kad kalba gali padėti vaikui prisiminti ir susisteminti informaciją bei patirtį (Žukauskienė, 1996). Kalbos spurtas ikimokykliniame amžiuje leidžia vaikui geriau reikšti savo norus, geriau prisitaikyti prie aplinkos ir jos reikalavimų, galima būtų teigti, kad geresni kalbiniai gebėjimai įtakoja ir efektyvesnį vaiko funkcionavimą kasdieniame gyvenime, geresnį savarankiškumo reikalaujančių veiklų atlikimą.

Ikimokykliniais metais nauji objektai ir veiksmai psichikoje reprezentuojami žodiniu pavidalu (Bjorklund, Bjorklund, 1992). Kalba suteikia galimybę vaikui kokybiškiau sąveikauti su jį supančia aplinka – šeimos nariais, draugais, taigi verbaliniai gebėjimai sąveikauja su vaiko socialiniais įgūdžiais, kurių augant vis daugėja (Thomas, 2005). Klinikiniai vidurinėsios vaikystės tyrimai pažymi svarbų komorbidiškumą tarp kognityvinės raidos (ypač kalbos raidos) trūkumų ir elgesio problemų (Plomin et al., 2002).

Įdomu būtų apžvelgti raidos sutrikimų turinčių vaikų verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio sąsajas. Pavyzdžiui, pagrindinė Aspergerio sindromą turinčių vaikų diagnostinė charakteristika – jiems tipiška kalbos raida. Tačiau dažnai, net jei jie pasižymi labai gerais verbaliniais gebėjimais, neįprastai gausiu žodynu, jų supratingumas gali būti itin ribotas (Lee, Park, 2007; Anderson et al., 2007). Dėl šio ribotumo nukenčia jų gebėjimas adaptyviai komunikuoti (Anderson et al., 2007). Gebėjimas komunikacijai naudoti sakytinę kalbą yra

pagrindinis faktorius, skiriantis žmogų nuo kitų primatų, įgalinantis jį veikti adaptyviai (Campbell, 2006). Paprastai sutrikusios raidos vaikai pasižymi kalbos ir komunikavimo sunkumais, kurie vertinami kaip pagrindinis vėlesnių socialinės raidos ir akademinio atsilikimo rizikos faktorius (Clark et al, 2002).

Tyrimai (Clark et al, 2002, Iwanag et al., 2006) patvirtina ir tai, kad vaikai, kuriems diagnozuotas hiperaktyvumas ir dėmesio sutrikimas pasižymi stipriais verbalinių gebėjimų trūkumais ir komunikacinių įgūdžių (viena iš adaptyvaus elgesio sričių) stoka. Ta pati tendencija kartojasi vertinant vaikus sergančius epilepsija (Strang, 1991)

Įdomu būtų paanalizuoti, kaip kalbiniai gebėjimai sąveikauja su kitomis adaptyvaus elgesio sritimis.

Literatūroje trūksta informacijos apie normą atitinkančių vaikų verbalinių gebėjimų ir atskirų adaptyvaus funkcionavimo sričių sąveiką, nors didžioji dalis metodikų yra standartizuotos vertinant normalios raidos vaikus (Harris, 1993). Intelektu bei adaptyvaus elgesio koreliacijos tiriant normalios raidos tiriamuosius, paprastai nėra didelės. Vis dėl to, įvertinus adaptyvaus elgesio ir intelektinių gebėjimų ryšį ikimokykliniame amžiuje, galima būtų daryti tikslesnes vėlesnių akademinų pasiekimų prognozes, sudarant galimybę suteikti vaikui tinkamą pagalbą, kuomet anksčiau pradėti taikyti individualias ugdymo programas.

Atliekant pakartotinius standartizuotų metodikų įvertinimus pastebėta, jog vaikai atgamina arba užduotis, arba strategijas, kurių reikėjo tų užduočių sprendimui, todėl įvertinus vienos metodikos interakciją su kita, paraleliai gaunama informacija iš tėvų ar auklėtojų galėtų patvirtinti ar paneigti vaiko pažangą (Sattler, 2002).

Verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio ryšio nustatymas galbūt leistų daryti naudingas prielaidas vaikų iš mišrių šeimų ar iš kitakalbės aplinkos įvertinimui, kurie dažnai dėl instrumentų trūkumų klaidingai priskiriami vienai ar kitai mokymosi sunkumų grupei.

1.4. Tyrimo tikslai ir uždaviniai

Pastaraisiais dešimtmečiais mokslinėje literatūroje pabrėžiama būtinybė vertinant asmens gebėjimus atžvelgti į ne vienu instrumentu gautus duomenis (Sparrow ir Davis, 2000). Remiantis vienos metodikos rezultatais iš viso nerekomenduojama daryti diagnostinių išvadų (Gintilienė, 2000). Lietuvoje tokia praktika taip pat po truputį diegiama. Įdomu būtų paanalizuoti, kaip galėtų sąveikauti verbaliniai gebėjimai ir adaptyvus elgesys ikimokykliniame

amžiuje, kai itin svarbus kognityvinės raidos rodiklis yra kalbiniai vaiko gebėjimai (Dockrell, 2001).

Pagrindinis šio darbo tikslas – analizuoti ryšius tarp vyresnio ikimokyklinio amžiaus (5-6 m.) vaikų verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio.

Keliami tokie tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti verbalinius gebėjimus matuojančių WPPSI-III subtestų kai kurias psichometrines charakteristikas;
2. Nustatyti ryšį tarp bendro adaptyvaus funkcionavimo lygio ir bendro verbalinių gebėjimų įverčio;
3. Išanalizuoti ryšį tarp skirtingų adaptyvaus elgesio sričių ir atskirų verbalinių gebėjimų įverčių;
4. Nustatyti atskirų verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio konstrukto faktoriinę struktūrą;
5. Išanalizuoti galimus adaptyvaus elgesio ir verbalinių gebėjimų ryšius su kai kuriais sociodemografiniais kintamaisiais.

2. METODIKA

2.1. Tiriemieji

Tyrimė dalyvavo 40 5 ir 6 m. normalios raidos vaikų iš priešmokyklinių ugdymo įstaigų Vilniuje, Šiauliuose ir Prienų raj. Adaptyvaus elgesio klausimynus užpildė vaikų tėvai. Demografinės tiriamųjų charakteristikos pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių, lytį ir gyvenamąją vietą.

Amžius	Gyvenamoji vieta		Lytis		Iš viso
	Kaimas	Miestas	Berniukai	Mergaitės	
5	3	5	3	5	8
6	18	14	16	16	32
Iš viso	21	19	19	21	40

2.2. Tyrimo priemonės

Lietuviškos adaptyvaus elgesio skalės. Siekiant įvertinti tiriamųjų adaptyvų elgesį naudotos Lietuviškos adaptyvaus elgesio skalės (LAES). LAES patikimumas ir valdumas įvertinti bandomuoju tyrimu (Černiauskaitė, 2002). Skalės teiginiai pateikti klausimyno forma, kurią tėvai pildė savarankiškai. Kiekvienos skalės teiginys vertinamas 2, 1, 0 balų pagal tokius kriterijus:

- **2**, jeigu vaikas paprastai (dažniausiai) sėkmingai atlieka teiginiu apibūdintą veiklą ar jei vaikas sėkmingai atlikdavo apibūdintą veiklą būdamas jaunesnis.
- **1**, jei vaikas kartais, bet ne nuolatos ar tik iš dalis sėkmingai atlieka apibūdintą veiklą.
- **0**, jeigu vaikas niekada arba labai retai atlieka apibūdintą veiklą. Taip pat 0 žymimas, jeigu vaiko fizinė ar sensorinė negalė neleidžia jam atlikti tos veiklos.
- Tuo atveju, kai tikrai nežinoma, ar vaikas atlieka teiginiu apibūdintą veiklą, žymimas **NŽ** ir prašoma pildančiojo, remiantis savo žiniomis apie vaiko elgesį kitose srityse, spėti, kaip vaikas atliktų apibūdintą veiklą.

Lietuvišką adaptyvaus elgesio skalę sudaro 228 teiginiai, vertinantys 2-11 m. vaiko adaptyvų elgesį 9 srityse: Komunikacijos, Savitvarkos, Buities įgūdžių, Socialinių įgūdžių,

Laisvalaikio leidimo, Bendruomenės įgūdžių, Savireguliacijos ir veiklos organizavimo, Akademinų žinių taikymo bei Sveikatos ir saugumo. Kiekvienoje šių sričių teiginiai pateikiami įvairias veiklų kategorijas atspindinčiomis grupėmis.

Komunikacijos sritį sudaro 42 teiginiai, apibūdinantys vaiko kalbos supratimą ir išraišką. 1-3 teiginiai vertina atidaus klausymo veiklas, 4-6 teiginiai – žodžių reikšmių supratimą, 7-8 – perkeltinės prasmės supratimą, 9 – humoro jausmą, 10-11 teiginiai – nurodymų supratimą, 12-13 teiginiai – neverbalinių pranešimų supratimą. 14-16 teiginiai vertina poreikių ir norų komunikaciją, 17-21 – objektų aprašymo veiklas, 22-24 – artimų ir kitų žmonių identifikaciją, 25-26 – žinios ar informacijos perdavimą kitam asmeniui, 27-29 – praeities, dabarties ir ateities veiklų aprašymą, 30-32 – patirtų įvykių pasakojimą ir atpasakojimą, 33-35 – sudėtingų idėjų reiškimą, paaiškinimą, 36- atsakymus į klausimus, 37-38 – informacijos prašymą, 39-42 – pagrindinių žinių apie save (amžius, vardas, namų adresas ir gimimo data) teikimas.

Savitvarkos sritį sudaro 25 teiginiai, apibūdinantys higienos, tualetų, rengimosi ir valgymo veiklas. 1-4 teiginiai vertina prausimosi ir maudymosi veiklų atlikimą, 5-7 teiginiai – kūno priežiūros, 8-10 teiginiai – tualetų veiklų, 11-17 teiginiai – rengimosi, 18-25 teiginiai – valgymo ir gėrimo veiklų atlikimą.

Buities įgūdžių srities 18 teiginių apibūdina vaiko atliekamas namų ruošos ar kitus buitines darbus. 1-8 teiginiai vertina namų tvarkymo, 9-12 teiginiai – maisto ruošimo ir gaminimo, 13 – stalo serviravimo, 14 – tinkamo maisto laikymo, 15-17 teiginiai – drabužių priežiūros, 18 teiginys – tausojimo veiklas.

Socialinių įgūdžių sritį sudaro 39 teiginiai, apibūdinantys tarpasmeninius santykius, bendravimą su kitais. 1-2, 33-34, 36-37 teiginiai vertina mandagumo, 3-6 teiginiai – dalyvavimo pokalbyje, 7-9 teiginiai – emocijų reiškimą bei pažinimą, 10-13 teiginiai – elgesio kontrolės, 14-15 teiginiai – draugystės, 16-18 teiginiai – atidumo kitiems, 19-2 teiginiai – dalyvavimo bendroje veikloje, 23-24 teiginiai – pagalbos teikimo ir gavimo, 25-26 teiginiai – dalijimosi ir skolinimosi, 27-30 – komplimentų sakymo ir priėmimo, 31 teiginys – reagavimo į kritiką, 32 teiginys – reakciją į kito netinkamą elgesį, 35 teiginys – užuojautos teikimą, 38-39 teiginiai – savęs įtvirtinimo veiklas.

Laisvalaikio leidimo sritį sudaro 16 teiginių, apibūdinančių žaidimų bei laisvalaikio leidimo veiklas. 1-2 teiginiai vertina domėjimosi tam tikra veikla, hobi turėjimo, 3-9 teiginiai – žaidimo, 10-11 teiginiai – naudojimosi televizija ir radiju, 12-13 teiginiai – renginių lankymo, 14-15 teiginiai – prasmingo laisvalaikio leidimo veiklas.

Bendruomenės įgūdžių sritį sudaro 16 teiginių, apibūdinančių vaiko elgesį visuomenėje, naudojimąsi visuomenės resursais. 1-4 teiginiai vertina keliavimo į reikiamas vietas, 5 teiginys – gatvės perėjimo, 6-8 teiginiai – pinigų pažinimo ir naudojimo, 9-10 teiginiai – pirkimo, 11-12 teiginiai – elgesio tam tikrose įstaigose (teatre, bibliotekoje), 13 teiginys – orientavimosi patalpose, 14-16 teiginiai – naudojimosi telefonu veiklas.

Savireguliacijos ir veiklos organizavimo sritį sudaro 31 teiginys, apibūdinantys darbo organizavimo, taisyklių laikymosi ir atsakomybės veiklas. 1-3 teiginiai vertina domėjimosi aplinka, 4-6 teiginiai – pasirinkimo, 7-9 teiginiai – veiklos pradėjimo ir planavimo, 10-11 teiginiai – veikos patvarumo, 12 teiginys – reagavimo į atlikimo kritiką, 13 teiginys – veiklos užbaigimo, 14 teiginys – sprendimo priėmimo, 15-17 teiginiai – savo veiklos planavimo 18-23 teiginiai – taisyklių laikymosi, 24 teiginys – punktualumo, 25-27 teiginiai – pareigų ir pažadų vykdymo, 29-31 teiginiai – darbo grupėje ar klasėje veiklas.

Akademiųjų žinių taikymo sritį sudaro 28 teiginiai, apibūdinantys vaiko skaitymo, rašymo, skaičiavimo, laiko sąvokų supratimo ir kitas pažinimo veiklas.

Sveikatos ir saugumo sritį sudaro 12 teiginių, apibūdinančių vaiko atsargumo, pavojų saugojimo veiklas. 1-2 teiginiai vertina tinkamo maisto vartojimo, 3 teiginys – žaizdų priežiūros, 4 teiginys – naudojimosi termometru, 5-7 teiginiai – infekcinių ligų prevencijos, 8-10 teiginiai – pavojų vengimo, 11 teiginys – elgesio su nepažįstamais žmonėmis veiklas, 12 teiginys – nelaimės telefono numerio žinojimą.

Lietuviška adaptyvaus elgesio skalė leidžia skaičiuoti 9 įverčius, atspindinčius vaiko adaptyvų funkcionavimą kiekvienoje srityje ir bendrą adaptyvaus funkcionavimo įvertį.

Verbaliniams gebėjimams įvertinti pasirinkti subtestai iš Lietuvoje pradėto standartizuoti *WPPSI-III (Wechsler intelekto skalė ikimokyklinukams)*. WPPSI-III dažnai naudojamas vertinti kalbos ir mokymosi sutrikimų turinčius vaikus (Ottem, 2003). Šiame tyrime, pasirinkdami Juslinio žodyno, Žodinio samprotavimo ir Panašumų subtestus darome prielaidą, jog jie sąlyginai atspindės vyresnio ikimokyklinio amžiaus vaikų verbalinius gebėjimus. Neverbalinės skalės Paveikslėlių sąvokų subtestas pasirinktas kaip kontrolinis, keliant hipotezę, jog jo užduočių atlikimas, palyginus su kitais WPPSI-III subtestais, skirtingai koreliuos su LAES skalėmis.

Pateikiami trumpi subestų aprašymai:

- *Žodinis samprotavimas*. Vaiko prašoma rasti bendrą sąvoką, nusakomą sudėtingėjančia tvarka einančiose tam tikrose užuominose (vebalinės skalės subtestas).

- *Panašumai*. Vaikui skaitomas neužbaigtas sakinys, kuriame minomos dvi sąvokos, turinčios bendrą savybę. Vaiko prašoma užbaigti sakinį pateikiant atsakymą, kuris nusakytų bendrą savybę (vebalinės skalės subtestas).
- *Juslinis žodynas*. Vaikas žiūri į keturių paveikslėlių grupę ir parodo vieną, kurio pavadinimą pasako tyrėjas (sudedamoji Bendro kalbos rodikio (BKR) dalis).
- *Paveikslėlių sąvokos*. Iš pateiktų dviejų ar trijų paveikslėlių eilių vaikas pasirenka po vieną paveikslėlį iš kiekvienos eilės, kad suformuotų grupę, turinčią bendrą savybę (neverbalinės skalės subtestas).

WPPSI-III subtestų atlikimo protokolai pateikiami 1 priede.

2.3. Tyrimo eiga

Tyrimas buvo atliekamas 2000 m. vasario-balandžio mėn. Klausimynas tėvams buvo perduodamas pildyti į namus kartu su laišku, paaiškinančiu tyrimo tikslą. Kaip ir rekomenduojama, paaiškinta, kad *Lietuviškos adaptyvaus elgesio skalės* tikslas yra nustatyti, kaip sėkmingai vaikas funkcionuoja kasdieniame gyvenime, ką jis pats daro rūpindamasis savimi ir bendraudamas su kitais, nurodyta pagrindinė taisyklė, kuria reikia remtis vertinant vaiko adaptyvų elgesį, – kaip dažnai vaikas savarankiškai (be suaugusiojo pagalbos) ir niekieno neraginamas ar neprašomas atlieka teiginiu apibūdintą veiklą. Svarbu įvertinti ne tai, vaikas gali ar negali atlikti teiginiu apibūdintą veiklą, o kiek vaikas realiai ją atlieka.

Gavus raštišką tėvų sutikimą buvo vertinami vaikų verbaliniai gebėjimai. Vaikų įvertinimas atliktas ugdymo įstaigose, iš anksto susitarus su administracija. Procedūros nešališkumui užtikrinti vaikai buvo testuojami logopedų kabinetuose.

Vaikas su testu sipažindinamas pirmiausiai pateikiant patrauklias Paveikslėlių savokų užduotis, toliau pereinant prie Žodinio samprotavimo, Panašumų ir Juslinio žodyno subtestų užduočių. Vieno vaiko įvertinimas vidutiniškai trunka 30-45 min.

WPPSI-III užduotys pateiktos ir rezultatai vertinti remiantis medžiaga, paruošta testo standartizacijai Lietuvoje.

2.4. Duomenų tvarkymas

Tyrimo rezultatai buvo analizuoti SPSS/PC 15.0 programa. Rezultatų analizei pasirinkti 0,01 ir 0,05 reikšmingumo lygmenys. WPPSI-III subtestų patikimumas buvo vertintas

skačiuojant kiekvieno subtesto α (Cronbacho α) ir skėlimo pusiau koeficientus. Bendro WPPSI-III įverčio patikimumui įvertinti taip pat buvo skaičiuojami skėlimo pusiau ir α koeficientai.

Grupių rezultatams palyginti taikytas Stjudento t kriterijus, amžiaus skirtumams analizuoti apskaičiuoti Pearson koreliacijos koeficientai.

3. REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Buvo tirtas ryšys tarp vyresnio ikimokyklinio amžiaus (5-6 m.) vaikų verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio. Pirmiausia pristatysime WPPSI-III subtestų psichometrinės charakteristikas, o vėliau – tarpasmeninius skirtumus ir koreliacinius ryšius.

3.1. Psichometrinės WPPSI-III subtestų charakteristikos

Siekiant įvertinti tyrime naudotų WPPSI-III subtestų patikimumą, buvo apskaičiuoti kiekvieno subtesto Cronbacho α ir užduočių skėlimo pusiau patikimumo koeficientai, bei bendro įverčio vidinis suderinamumas (2 lentelė). Paveikslėlių sąvokų ir Juslinio žodyno subtestų koeficientai rodo priimtina, nors ir vidutinį patikimumą. Žodinio samprotavimo ir Panašumų subtestų koeficientai atitinka didelį patikimumą. Bendro įverčio vidinio suderinamumo koeficientas labai didelis, atitinkantis diagnostinėms metodikoms rekomenduojamą patikimumo koeficientą. Tokie rezultatai leidžia kalbėti apie priimtina visų WPPSI-III tyrime naudotų subtestų patikimumo lygį.

Aukščiausi patikimumo koeficientai gauti atliekant Žodinio samprotavimo ir Panašumų subtestus. Juslinio žodyno ir paveikslėlių sąvokų subtestų patikimumo rodikliams įtakos galėjo turėti įvairios priežastys – tai, kad Paveikslėlių sąvokų subtestas buvo atliekamas pats pirmas, o Juslinio žodyno – paskutinis. Pirmuoju atveju, tiriamieji galėjo būti nepasiruošę, nemotyvuoti testavimo procedūrai, antruoju – galėjo veikti nuovargis. Reikia paminėti dar ir tai, jog Paveikslėlių sąvokų ir Juslinio žodyno subtestuose naudojami stimuliniai paveikslėliai, dėl kurių paprastai atliekant testų standartizacijos ir adaptacijos darbus pastebimi kultūriškai determinuoti nesutapimai. Be to, neverbalinės skalės Paveikslėlių sąvokų subestas pasirinktas kaip kontrolinis, taigi toks skirtumas, tikėtina, patvirtina verbaliniams gebėjimams įvertinti pasirinktų subtestų patikimumą.

Reikia paminėti, jog WPPSI-III subtestai turėtų matuoti su amžiumi kintantį konstrukta, todėl netiesioginiam konstrukto validumui įvertinti apskaičiuoti koreliacijos koeficientai tarp subtestų įverčių ir tiriamųjų amžiaus. Kaip matome 3 lentelėje, statistiškai reikšmingas ryšys rastas tik tarp Juslinio žodyno subtesto įverčių. Tai galima būtų paaiškinti pernelyg homogeniška ir neskaitlinga tiriamųjų imtimi. Be to, nebuvo reikšmingo tiriamųjų išsibrastymo

pagal amžių: skirtumas tarp jauniausio ir vyriausio tiriamojo labai nedidelis (max=6m. 11 mėn. 26 d., min=5 m. 1 mėn. 24 d.).

2 lentelė. WPPSI-III subtestų vidinio suderinamumo koeficientai.

	Kronbacho α	Skėlimas pusiau
Paveikslėlių sąvokos	0,7790	,8606
Žodinis samprotavimas	0,8774	,8774
Juslinis žodynas	0,7517	,7517
Panašumai	0,8191	,8191
Vidinis testo suderinamumas	0,9136	

3 lentelė. Pearson koreliacijos tarp WPPSI-III subtestų ir tiriamųjų amžiaus koeficientai.

		Paveikslėlių sąvokos	Žodinis samprotavimas	Juslinis žodynas	Panašumai	Bendras WWPSI-III įvertis
Tiriamųjų amžius	Pearson koreliacija	0,210	0,101	0,317*	-0,027	0,116
	p reikšmė	0,193	0,534	0,046	0,871	0,475

Pastaba. * Koreliacija statistiškai reikšminga, kai reikšmingumo lygmuo 0,05

4 lentelėje pateikiamos WPPSI-III subtestų bendrų įverčių statistiškai reikšmingos koreliacijos, leidžia manyti, jog pasirinkti subtestai yra nors ir skirtingi, tačiau susiję konstruktai.

4 lentelė. WPPSI-III subtestų bendrų įverčių interkoreliacijos.

	PS	ŽS	JS	P
PS				
ŽS	0,613**			
JŽ	0,678**	0,582**		
P	0,448**	0,565**	0,410**	
Bendras įvertis	0,752**	0,819**	0,713**	0,861**

Pastaba. ** Koreliacija statistiškai reikšminga, kai reikšmingumo lygmuo 0,01

Įdomumo dėlei, 2 priede pateikiamas grafiškas WPPSI-III subtestų užduočių sudėtingumo išsidėstymas. Galime pastebėti, jog Juslinio žodyno užduotys yra išsidėsčiusios ne sunkėjimo tvarka Paveikslėlių sąvokų, Žodinio samprotavimo ir Panašumo subtestų užduočių sunkėjimas akivaizdesnis, nors neatitikimų taip pat yra.

Toks užduočių sunkumų eiliškumo neatitikimas leidžia daryti prielaidas apie užduotis, prastai diskriminuojančias tiriamuosius pagal jų gebėjimus, t.y. jos yra arba per lengvos, arba per sunkios mūsų imties tiriamiesiems. Išsamesnė rezultatų analizė galbūt leistų daryti išvadas ir apie naudotų WPPSI-III subtestų užduočių netinkamumą, juo labiau, kad verbalinėje testo dalyje, dėl jos jautrumo kultūriniais skirtumams, paprastai būna daugiau su bendru subtesto rezultatu nekoreliuojančių užduočių (Gintilienė et al., 1999). Tikėtina, kad testo standartizacijos metu rekės keisti šių subtestų užduočių pateikimo tvarką.

Reikia paminėti, jog net jei galima pastebėti bendras tendencijas, remiantis šiuo tyrimu gautais rezultatais toli gražu nederėtų daryti apibendrinančių išvadų apie pasirinktų WPPSI-III subtestų užduočių tinkamumą arba netinkamumą Lietuvos imčiai.

3 priede (5 ir 6 lentelėse) pateikiami WPPSI-III subtestų, LAES sričių ir bendrų įverčių vidurkiai, didžiausios, mažiausios reikšmės bei standartinės paklaidos.

Dėl mažos tiriamųjų imties, faktorinė WPPSI-III subtestų ir LAES sričių struktūra nepasitvirtino. Visų WPPSI-III subtestų ir LAES sričių (išskyrus Buities įgūdžius) įverčiai sudaro vieną faktorių (7 lentelė). Vis dėl to, koreliacijos tarp konstrukto yra tik vidutinės, todėl atsargiai galime juos verinti kaip skirtingus, tačiau susijusius konstruktus. Tokie rezultatai gali priklausyti ir nuo tiriamųjų amžiaus – ikimokykliniame amžiuje, kalba ypatingai svarbus visos vaiko raidos rodiklis, kalbos dėka vaikas tiria jį supantį pasaulį, kadrtais bando savarankiškumo ribas.

7 lentelė. WPPSI-III subtestų, LAES sričių ir bendrų įverčių faktorių matrica.

	1	2
Paveiklėlių sąvokos	0,560	-0,589
Žodinis samprotavimas	0,674	-0,428
Juslinis žodynas	0,708	-0,340
Panašumai	0,619	-0,494
Bendras WPPSI-III įvertis	0,760	-0,587
Komunikacija	0,798	-0,250
Savitvarka	0,692	0,273
Buities įgūdžiai	0,258	0,559
Socialiniai įgūdžiai	0,794	0,00
Laisvalaikio leidimas	0,847	0,348
Bendruomenės įgūdžiai	0,526	0,390
Savireguliacija ir veiklos organizavimas	0,771	0,434
Akademinių žinių taikymas	0,742	0,237
Sveikata ir saugumas	0,649	0,308
Bendras LAES įvertis	0,953	0,263

3.3. Adaptyvus elgesys, verbaliniai gebėjimai ir sociodemografiniai kintamieji

Įvertintas adaptyvaus elgesio ir verbalinių gebėjimų ryšys su kai kuriais sociodemografiniais kintamaisiais – tiriamųjų amžiumi, gyvenamąja vieta ir lytimi. Kaip jau buvo minėta, lyginant tiriamųjų WPPSI-III subtestų rezultatus pagal jų amžių, statistiškai reikšmingas skirtumas rastas tik Juslinio žodyno subtesto įverčiui. Lyginant LAES įverčius, statistiškai reikšminga tiesinė koreliacija rasta tik Sveikatos ir saugumo srityje (8 lentelė). Nors visų koreliacijų koeficientai teigiami, t.y. pastebima tendencija didėjant tiriamojo amžiui, didėti adaptyvaus funkcionavimo lygiui. Tai patvirtina, kad laike kintantys adaptyvaus funkcionavimo gebėjimai yra išmokstami.

8 lentelė. Pearson koreliacijos koeficientai tarp LAES sričių įverčių ir tiriamųjų amžiaus.

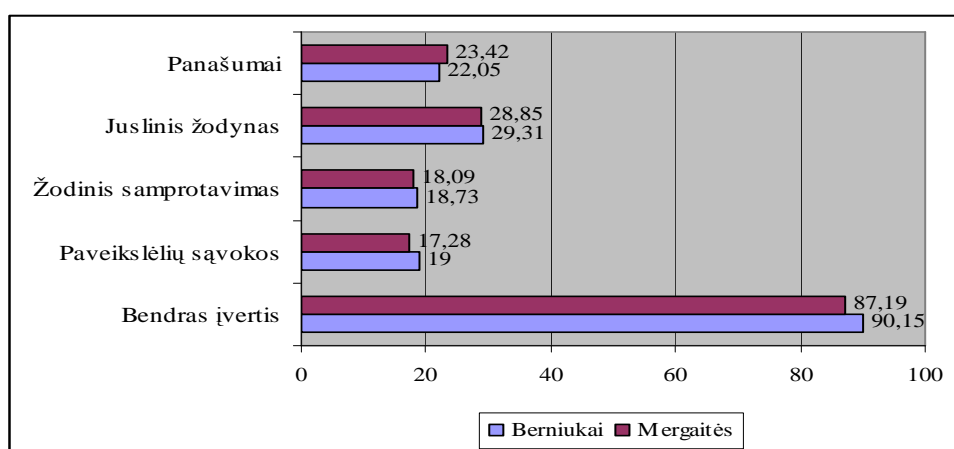
		Komunikacija	Savitvarka	Buities igūdžiai	Socialiniai igūdžiai	Laisvalaikio leidimas	Bendruomenės igūdžiai	Savireguliacija	Akademinių žinių taikymas	Sveikata ir saugumas	Bendras LAES įvertis
Tiriamųjų amžius	Pearson koreliacijos koeficientai	0,189	0,275	0,149	0,108	0,179	0,101	0,101	0,023	0,335*	0,202
	<i>p</i> reikšmė	0,243	0,086	0,359	0,506	0,269	0,537	0,534	0,887	0,035	0,211

Pastaba. * Koreliacija statistiškai reikšminga, kai reikšmingumo lygmuo 0,05 (pajuodinta)

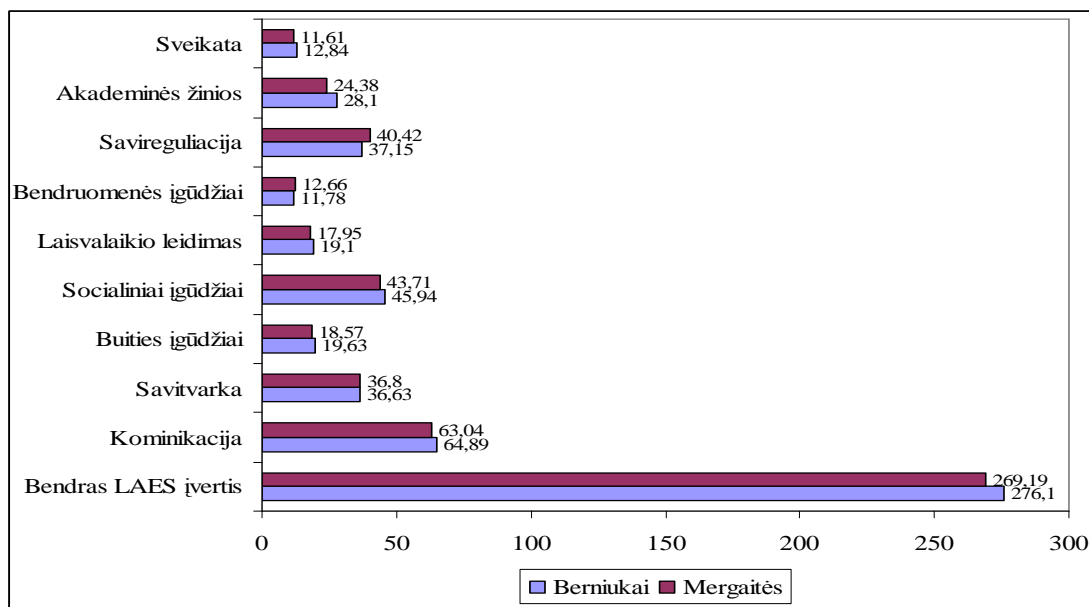
Kaip ir galima tikėtis, nebuvo rasti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp berniukų ir mergaičių WPPSI-III subtestų ir LAES sričių įverčių, tačiau galime pastebėti (grafinis palyginimas pateikiamas 1 ir 2 paveiksluose), jog berniukų rezultatai vidutiniškai didesni nei mergaičių, išskyrus WPPSI-III Panašumų subtestą ir LAES Savireguliacijos ir veiklos organizavimo ir Bendruomenės igūdžius (4 priede, 9 lentelėje pateikiami berniukų ir mergaičių WPPSI-III subtestų ir bendrų įverčių vidurkiai, didžiausios ir mažiausios reikšmės bei standartiniai nuokrypiai). Gana sudėtinga apibendrinti tokius rezultatus, juolabiau, kad skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

Geresni berniukų WPPSI-III subtestų rezultatai iš esmės prieštarauja literatūroje minimoms prielaidoms, tačiau kaip jau buvo mintėta anksčiau, ribotos yra šio tyrimo imties reprezentacinės charakteristikos. Didesnis tiriamųjų skaičius iš įvairesnės aplinkos, tikėtina, atskleistų kiek kitokius rezultatus. Rizikinga šiais rezultatais remiantis daryti prielaidas apie lyčių skirtumus, nes paprastai lyčių skirtumai išryškėja vertinant vaikus iš įvairesnės socialinės aplinkos – tėvų IQ, jų išsilavinimas, užimamos pareigos ar pajamos. Yra tyrimų, patvirtinančių, jog berniukų intelektualiniai gebėjimai ikimokykliniame amžiuje yra labiau priklausomi nuo šių

aplinkos veiksnių (Baley, Shaefer, 1964; Bradley, Caldwell, 1984; Auerbach et al., 1992; Andersson et al., 1992; cit pg., Andersson et al., 1996). Todėl manoma, kad mergaičių intelekto testų rezultatai yra stabilesni nei berniukų. Įprasta manyti, kad mergaičių kalbinė raida gerokai spartesnė nei berniukų. Mergaitės jau trejų metų pastebimai dažniau vokalizuoja, palyginus su to paties amžiaus berniukais. Tačiau kiti ankstyvųjų raidos tyrimų rezultatai rodo, kad motinos, bendraudamos su savo vaikais, linkusios skirtingai komunikuoti su berniukais ir mergaitėmis, pvz., kalbindamos mergaites jos naudoja daugiau ir įvaresnių garsų. Vis dėl to, standartizuotuose kalbos testuose berniukų rezultatai paprastai būna geresni už mergaičių (Bjorklund, 2005).

1 paveikslas. Berniukų ir mergaičių WPPSI-III subtestų įverčių vidurkių palyginimas.

2 paveikslas. Berniukų ir mergaičių LAES sričių įverčių vidurkių palyginimas.

Palyginus berniukų ir mergaičių LAES įverčius (4 priede, 10 lentelėje) taip pat galima pastebėti, kad berniukai pasižymi vidutiniškai geresniu adaptyvaus funkcionavimo lygiu daugelyje sričių (išskyrus Savitvarkos, Bendruomenės, Savireguliacijos ir veiklos organizavimo). Nors skirtumai nėra statistiškai reikšmingi, galima daryti prielaidą apie kultūros lūkesčių nulemtus mergaičių ir berniukų elgesio ypatumus.

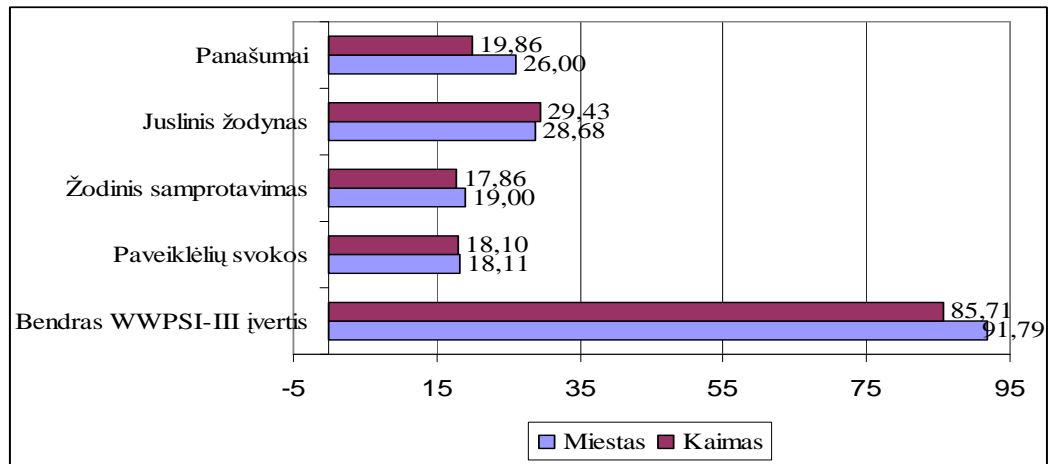
Atskirai apskaičiuoti ir kaime bei mieste gyvenančių vaikų WPPSI-III subtestų ir LAES sričių įverčių vidurkiai, didžiausios ir mažiausios reikšmės bei standartiniai nuokrypiai (5 priede, 11 ir 12 lentelės).

Lyginant tiriamųjų WPPSI-III subtestų rezultatus pagal gyvenamąją vietą, statistiškai reikšmingai išsiskyrė Panašumų subtesto rezultatai (3 paveikslas). Mieste gyvenantiems vaikams geriau sekėsi Panašumų subtesto užduotys, kur reikėjo užbaigti sakinį įvardijant bendrą dviejų jam sakomų sąvokų savybę. Vidutiniškai geresni mieste gyvenančių vaikų Žodinio samprotavimo ir bendro WPPSI-III subtesto įverčiai. Tačiau skirtumai nėra statistiškai reikšmingi. Ir nors tokie rezultatai iš dalies patvirtina literatūroje minimas prielaidas apie miesto ir kaimo vaikų intelektinių gebėjimų skirtumus, jokiais būdais negalima daryti apibendrinančių išvadų. Išamesnis vaiko aplinkos vaizdas suteiktų daugiau informacijos apie ankstesnę jo patirtį ar reikiamos stimuliacijos buvimą. Reikia paminėti, jog pastaraisiais metais pastebima, kad skirtumai tarp mieste ir kaime gyvenančių vaikų intelekto gebėjimų mažėja (Aiken, 2003). Tokią tendenciją gali lemti didėjantys prieinamos informacijos sklaidos tempai, daugiau dėmesio skiriama išsilavinimo kokybei, panašėja ir gyvenimo sąlygos.

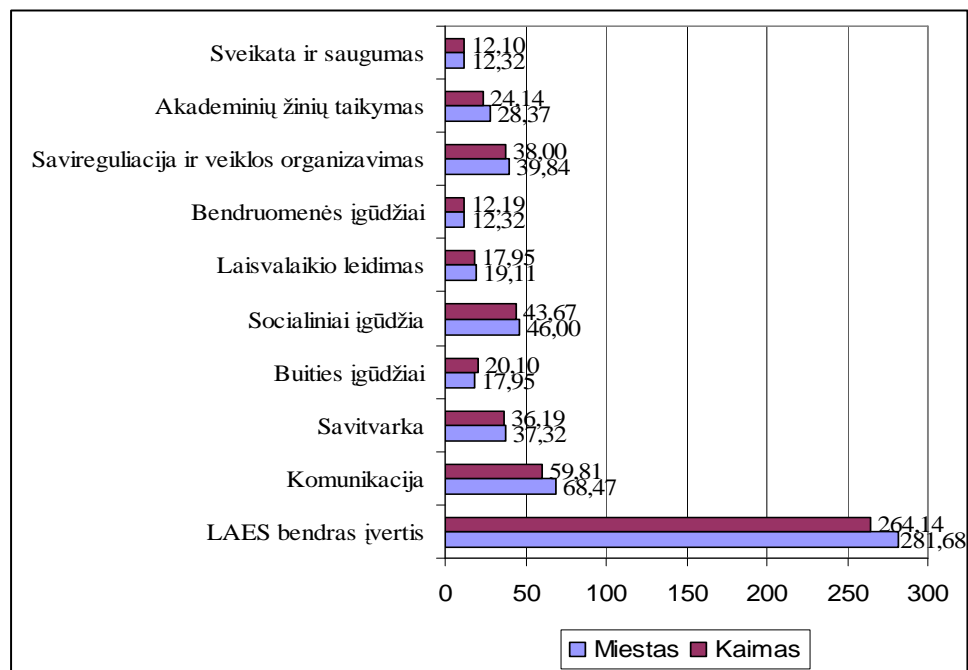
Aaptyvaus elgesio skirtumai pagal gyvenamąją vietą pateikiami 12 lentelėje (5 priede). Mieste gyvenantys vaikai statistiškai reikšmingai išsiskyrė Komunikacijos srityje. Bendras LAES įvertis ir kitų (išskyrus Buities įgūdžius) sričių įvertinimai taip pat vidutiniškai aukštesni už kaime gyvenančių vaikų (4 paveikslas). Tokius skirtumus galima bandyti paaiškinti skirtingais aplinkos reikalavimais. Galbūt mieste, kur gyvenimo tempas kur kas didesnis nei mažuose miesteliuose, vaikai yra mokomi elgtis savarankiškiau. Tokiu būdu ugdomas jų gebėjimas adaptyviai funkcionuoti kasdienėje aplinkoje. Geresni kaime gyvenančių vaikų Buities įgūdžių įvertinimai taip pat galėtų būti susiję su kiek kitokiais aplinkos, kurioje jie veikia lūkesčiais. Pastebėbima ir tendencija, kad kaime gyvenantys tėvai ar ugdymo įstaigų dabuotojai suteikdami informaciją apie vaiko gebėjimus, yra linkę juos nuvertinti. Taigi gali būti kad šie nežymūs skirtumai gali būti susiję ir su vertintojo savybėmis.

Tačiau tiek vienu, tiek kitu atveju negalima įvardinti galimas tikslios tokių skirtumų priežastis. Nereikia atmesti ir kitų kintamųjų – šeimos dydžio, gimimo eiliškumo, tėvų

išsilavinimo. Be šių duomenų apibendrintų išvadų daryti negalima, juolabiau ikimokykliniame amžiuje, kuomet vaiko raida yra ypatingai jautri aplinkos kintamiesiems.

3 paveikslas. WPPSI-III subtestų rezultatų vidurkių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą.

4 paveikslas. LAES rezultatų vidurkių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą.

3.4. Ryšys tarp bendro adaptyvaus funkcionavimo lygio ir bendro verbalinių gebėjimų įverčio

Apskaičiuoti koreliacijos koeficientai tarp bendrų WPPSI-III subtestų ir LAES sričių įverčių (13 lentelė), kaip ir galima buvo tikėtis tiriant normalios raidos vaikus, yra tik vidutiniai, tačiau pakankama, kad galėtumėmė kalbėti apie šių dviejų konstrukto sąsajas.

13 lentelė. Pearson koreliacijos koeficientas tarp bendrų LAES ir WPPSI-III subtestų įverčių.

		Bendras WPPSI-III subtestų įvertis
Bendras LAES įvertis	Pearson koreliacijos koeficientas	0,545**
	<i>p</i> reikšmė	0,000

Pastaba. * Koreliacija statistiškai reikšminga, kai reikšmingumo lygmuo 0,05

3.5. Ryšys tarp skirtingų adaptyvaus elgesio sričių ir atskirų verbalinių gebėjimų subtestų įverčio

Toliau paanalizuosime WPPSI-III subtestų ir LAES sričių tarpusavio sąveiką. Kaip matome 14 lentelėje, koreliacijos nors ir statistiškai reikšmingos, nėra didelės. Išsiskiria LAES Komunikacijos srities įverčiai, statistiškai reikšmingai koreliuojantys su visais tyrime naudotais WPPSI-III subtestais.

Tarp didžiausių galime paminėti sąveiką tarp Komunikacijos srities ir Panašumų ($r=0,566$) bei Žodinio samprotavimo ($r=0,513$) subtestų įverčių. Kaip ir galima tikėtis, kalbos ir kalbėjimo reikalaujančių užduočių atlikimas stipriau koreliuoja su verbalinės skalės subtestais. Tai iš dalies galėtų patvirtinti žemiausi Buities įgūdžių ir WPPSI-III subtestų koreliacijos koeficientai.

Verta paminėti, kad labai žemų intelektinių gebėjimų vaikai paprastai neatitinka komunikacijos srities kriterijų: net 89 proc. tirtų joje turi adaptyvaus elgesio trūkumą. Kai kurie autoriai tai sietų su šių vaikų akademiniais pasiekimais (teigiama, kad komunikacijos srities įvertinimai labiausiai koreliuoja su akademiniais pasiekimais).

Statistiškai reikšmingos Socialinių įgūdžių koreliacijos su Juslinio žodyno, Panašumų bei Žodinio samprotavimo subtestų įverčiais iš dalies neatitinka tyrimais pastebėtos tendencijos, kad labai žemų intelektinių gebėjimų vaikai mažiausiai adaptyvaus elgesio trūkumą turės Socializacijos srityje (Černiauskaitė, Gintilienė, 2000). Tokį neatitikimą galima būtų paaiškinti tuo, kad mūsų pasirinktos imties vaikai nepasižymėjo kognityvinės raidos sutrikimais. Galbūt

tokia tendencija būdinga žemo intelekto vaikams, kurių bendravimas tiek kokybiškai, tiek kiekybiškai skiriasi nuo bendraamžių.

Akademiniai įgūdžiai yra kognityvinės veiklos rezultatas. Todėl tai, kaip vaiko gebėjimai atpažinti sąvokas, įvardinti sąvokas remiantis suteiktomis užuomenomis, objektą priskirti tinkamai grupei ar nusakyti bendrą jų savybę, yra neatsiejama nuo jo gebėjimų skaityti, rašyti, skaičiuoti, suprasti laiko sąvokas ar atlikti kitas pažinimo veiklas. Tai patvirtina ir statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp LAES Akademinų įgūdžių taikymo ir WPPSI-III Žodinio samprotavimo, Juslinio žodyno bei Panašumų subtestų įverčių.

Tačiau reikia pastebėti, kad Bendruomenės įgūdžių, kurie, atrodytų, taip pat neatsiejami nuo kalbinių gebėjimų, koreliacijos su WPPSI-III subtestais nėra didelės (nors santykinai didesnės nei Buities įgūdžių). Gal būt ikimokykliniame amžiuje gebėjimui adaptyviai funkcionuoti bendruomenėje, vaiko kalbiniai įgūdžiai nėra tokia svarbūs.

14 lentelė. Pearson koreliacijos koeficientai tarp WPPSI-III subtestų ir LAES sričių.

	Paveikslėlių sąvokos	Žodinis samprotavimas	Juslinis žodynas	Panašumai
Komunikacija	0,495**	0,513**	0,583**	0,566**
Savitvarka	0,262	0,323*	0,416**	0,289
Buities įgūdžiai	-0,068	0,157	0,105	-0,101
Socialiniai įgūdžiai	0,292	0,428**	0,487**	0,481**
Laisvalaikio leidimas	0,286	0,349*	0,439**	0,392*
Bendruomenės įgūdžiai	0,140	0,222	0,189	0,182
Savireguliacija ir veiklos organizavimas	0,069	0,299	0,416**	0,299
Akademinių žinių taikymas	0,300	0,373*	0,405**	0,339*
Sveikata ir saugumas	0,296	0,395*	0,386*	0,160

Pastaba. * Koreliacija statistiškai reikšminga, kai reikšmingumo lygmuo 0,05

** Koreliacija statistiškai reikšminga, kai reikšmingumo lygmuo 0,01

Svarbu paminėti, jog paprastai Bendruomenės įgūdžių atsilikimas pastebimas protinio atsilikimo atvejais. Ir nors šioje srytyje nemažai teiginių, aprašančių veiklas, reikalaujančias akademinų įgūdžių (pinigų tvarkymas, laikrodžio pažinojimas), normos atveju koreliacijos neturėtų būti didelės. Nuo verbalinių gebėjimų neatsiejama socialinė vaiko raida – tai, kaip jis

geba veikti bendraamžių ir kitų žmonių grupėje. Kalbos sutrikimų turinčiam vaikui sunkiai sekasi socialinio išmokymo ir adaptacijos procesai – ypač svarbūs savarankiško funkcionavimo ugdymui. Net ir tais atvejais, kai tyrimai rodo, jog raidos sutrikimus turinčių vaikų intelektas gana stabilus, negalima ignoruoti aplinkos poveikio jam.

Ankstyvaisiais metais dėl itin spartaus smegenų struktūrų formavimosi ir reaktyvumo į aplinkos stimuliaciją, pasitelkus multidimencinio įvertinimo rezultatus, galima organizuoti specialias ugdymo programas, kurti į raidos neatitikimų korekciją orientuotas intervencijas. Taigi galime daryti prielaidą, kad kalbos ir kalbėjimo reikalaujančias užduotis kasdienio gyvenimo situacijose geriau atlikti sekasi sekasi geresnius verbalinius gebėjimus turintiems vaikams.

3.6. Tyrimo ribotumai ir tolesnės rekomendacijos

Šiuo tyrimu gautų rezultatų toli gražu negalima apibendrinti visiems Lietuvos vaikams. Mūsų pasirinkta imtis nedidelė ir pernelyg homogeniška, trūksta duomenų apie svarbius vaiko aplinkos kintamuosius – tėvų išsilavinimą, vaikų skaičių šeimoje, ekonominę padėtį ir pan., – kurie turėtų įtakos abiejų konstruktyvų įvertinimams. Galima abejoti ir verbaliniams gebėjimams įvertinti pasirinktų Lietuvoje nestandartizuotos intelekto skalės subtestų valdumu, juo labiau diagnostine verte, be to, neturime kokybinio vaikų adaptyvaus elgesio ir verbalinių gebėjimų įvertinimo, kadangi neturėjome glimybės apskaičiuoti standartinių balų, tačiau šio tyrimo tikslas buvo ne diagnozuoti, o įvertinti dviejų konstruktyvų sąsajas. Galbūt patikima ir validžia metodika surinkti duomenys apie vaikų verbalinius gebėjimus leistų daryti kiek kitokias išvadas, nors bendra tendencija turėtų išlikti.

Pastarąjį dešimtmetį šalies bendrojo lavinimo mokyklose vis daugiau vaikų priskiriama specialiųjų ugdymosi poreikių grupei. Ikimokykliniame amžiuje atliktas intelektinių gebėjimų ir adaptyvaus funkcionavimo lygio įvertinimas specialistams leistų nustatyti su šiais konstruktais susijusias jo galias ir potencialius mokymosi sunkumus ir tėvams bei ugdymo įstaigų darbuotojams suteikti tinkamas rekomendacijas tolesnio ugdymo klausimais, kad į mokyklą atėjęs vaikas menkesniais savo gebėjimais kuo mažiau išsiskirtų nuo savo bendraamžių.

Toks mokymo bei mokymosi reiškinį valdymas užtikrintų ne tik probleminio vaiko, bet ir klasės, kurioje jis mokosi kokybiškesnį ugdymo procesą.

Taigi šiuo tyrimu gauti rezultatai tik patvirtina prielaidas apie verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio raidos sąsajas. Tolesni šios srities tyrinėjimai, įtraukiant specifines imtis, suteiktų naudingos informacijos ruošiant rekomendacijas ar kuriant specialiojo ugdymo programas.

Galbūt šio tyrimo rezultatai pasitarnaus vertinant vaikų iš kitakalbės aplinkos specialiuosius poreikius. Dažnai, dėl įvertinimo metodikų ribotumų ši vaikų grupė, dėl labai žemų verbalinės skalės rezultatų nepelnytai priskiriama vienai ar kitai specialiųjų poreikių grupei, adaptuojamos ir modifikuojamos ugdymo programos, vaikai retai mokyklose sulaukia tinkamos pagalbos, neišvengiama stigmatizavimo bendraamžių grupėje.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje įvertinti vaiko verbaliniai gebėjimai ir adaptyvus elgesys suteiktų naudingos informacijos, leistų kelti hipotezes apie esamų sunkumų priežastis (jei pastebimas neatitikimas tarp verbalinių gebėjimų ir adaptyvus elgesio, galima manyti, jog akademinėje veikloje kylantys sunkumai yra nulemti kitokios kalbinės aplinkos).

Intelektu ir adaptyvaus elgesio raidos sąsajų tyrinėjimai skirtingais amžiaus tarpsniais būtų naudingi atliekant pakartotinius įvertinimus, kuomet, net ir darant rekomenduojamas pertraukas tarp įvertinimų, susiduriame su testo išmokimo problema. Papildoma informacija iš tėvų ir auklėtojų apie vaiko adaptyvaus funkcionavimo pokyčius galbūt leistų daryti išvadas apie vaiko gebėjimų raidą intervencijų kontekste.

IŠVADOS

Ikimokyklinio amžiaus vaikų verbalinių gebėjimų ir adaptyvaus elgesio tyrimu gautų rezultatų pagrindu galima daryti tokias išvadas:

1. Pasirinktų WPPSI-III subtestų patikimumo ir vidinio suderinamumo koeficientai atitinka diagnostinių metodikų reikalavimus. WPPSI-III užduočių analizė leidžia manyti, jog Juslinio žodyno ir Panašumų subtestuose yra ne pagal sunkumą išsėdėčiusių užduočių, kurios gali pasirodyti neinformatyviomis tiriant Lietuvos vaikus. Adaptuojant WPPSI-III, turėtų būti modifikuota jų pateikimo tvarka.
2. Statistiškai reikšmingų lyties skirtumų nebuvo rasta, tačiau vidutiniškai berniukų LAES ir WPPSI-III subtestų įverčių ir bendrų skalių rezultatai geresni už mergaičių (išskyrus WPPSI-III Panašumų subtestą ir LAES Savireguliacijos ir veiklos organizavimo bei Bendruomenės įgūdžius).
3. Statistiškai reikšmingai geresni mieste gyvenančių vaikų WPPSI-III Panašumų subtesto ir LAES Komunikacijos srities įverčiai. Vidutiniškai mieste gyvenantys vaikai pasižymėjo geresniais WPPSI-III subtestų (išskyrus Juslinio žodyno) ir LAES (išskyrus Buities įgūdžius) įverčiais, tačiau šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.
4. Koreliacija tarp bendrų WPPSI-III subtestų ir LAES sričių įverčių yra vidutinė, tačiau pakankama, kad galėtumėme kalbėti apie šių dviejų konstrukto sąsajas.
5. Didžiausios, statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp visų tyrime naudotų WPPSI-III subtestų ir LAES Komunikacijos srities patvirtina, jog geresni verbaliniai gebėjimai koreliuoja su sėkme kalbos ir kalbėjimo reikalaujančiose kasdienio gyvenimo situacijose.
6. Faktorinės analizės rezultatai parodė, kad visi kintamieji patenka į vieną faktorių, išskyrus LAES Buities įgūdžių sritį.

LITERATŪRA

1. Aiken L. R. Psychological Testing And Assessment// 11th ed., Allyn & Bacon, Boston, 2003, p. 330-362
2. Anderson M., The Development of Intelligence: Studies in Developmental Psychology// Psychology Press Ltd., Hove, 1999, p. 184-185
3. Andersson H. W., Sonnander K., Sommerfelt K., Gender and its Contribution to the Prediction of Cognitive Abilities at 5 years// Scandinavian Journal of psychology// vol. 39, 1998, p. 267-274
4. Anderson D. K., Lord C., Risi S., Shulman C., Welch K., DiLavore P. S., Thurm A., Pickles A., Patterns of Growth in Verbal Abilities Among Children with Autism Spectrum Disorder// Journal of Consulting and Clinical Psychology// vol. 75, no. 4, 2007, p. 594-604
5. Bjorklund D. F., Bjorklund B. R., Looking at Children: An Introduction to Child Development// Thomson Learning College, Pacific, Grove, 1992, p. 238-268
6. Bjorklund D. F., Children's Thinking: Cognitive Development and Individual Differences// 4th ed, Wadsworth Publishing Company, Atlantic University, Florida, 2005, p. 450-460
7. Bracken B. A., The Psychoeducational Assessment of Preschool Children// 3rd ed, The College of William & Mary, Williamsburg, 2004, p. 425-428
8. Bildt A., Sytama S., Kraijjer D., Sparrow S., Mideraa R., Adaptive Functioning and Behaviour Problems in Relation to Level of Education in Children and Adolescents with Intellectual Disability// Journal of Intellectual Disability Research, vol. 49, part 9, 2005, p. 672-681
9. Bruininks R. H., Thurlow M., Gilman C. J., Adaptive Behavior and Mental Retardation// The Journal of Special Education. 1987, vol. 21, no. 1, p.69-88.
10. Campbell S. B, Behavior Problems in Preschool Children. Clinical and Developmental Issues// Guilford Press, New York, 2006, p. 36-114
11. Cawley J. F., Assessments of Intelligence, Psycholinguistic Abilities and Learning Aptitudes Among Preschool Children// Connecticut Univ., Storrs. School of Education, Connecticut, 1966, p. 2-10
12. Cole M., Cole Sh. R., The Development of Children// 2nd ed.Scientific American Books, New York, 1993, p. 20-267

13. Černiauskaitė D., Gintilienė D., Adaptyvaus elgesio vertinimo svarba diagnozuojant vaiko protinį atsilikimą. *Medicina*, 36, 2000, p. 54-60
14. Dockrell J. E., Assessing Language Skills in Preschool Children// *Child Psychology and Psychiatry Review*, Vol. 6, No. 2, 2001, p. 74-81
15. Eysenck H. J., Sužinok savo IQ. *Praktiškoji psichologija*//Via Recta, Vilnius, 2001, p. 5-31
16. Furnham A., Moutafi J., Chamorro-Premuzic T. Personality and Intelligence: Gender, the Big Five, Self-Estimated and Psychometric Intelligence. *International Journal of Selection & Assessment*. 2005, vol. 13, no 1, p. 11-24.
17. Gabrielavičiūtė I., Sutrikusio regėjimo vaikų intelektinių gebėjimų įvertinimo galimybės// *Psichologija*, 36, 2007, p.74-87
18. Gage N. L., Berliner D. C., *Pedagoginė psichologija*//Alna litera, Vilnius, 1994, p. 50-64
19. Gintilienė G., Černiauskaitė D., Girdzijauskienė S., Dragūnevičienė R. Lietuvos vaikų reprezentacinės imties WISC-III rezultatų analizė.// *Psichologija*. 1999. 20. 5-19 p.
20. Gintilienė G., Protinio atsilikimo diagnostika. Galimybės ir problemos// *Medicina*, 36, 2000, p. 49-53
21. Girdzijauskienė S., Lietuvos vaikų intelekto struktūra: WISC-III^{LT} rezultatų analizė// *Daktaro disertacijos santrauka*, Vilnius, 2001
22. Groth-Marnat G., *Handbook of psychological assessment* 4th ed.// John Wiley & Sons, New Jersey, 2003, p. 4, 177-179
23. Hansen B. M., Dinesen J., Hoff B., Greisen G., Intelligence in Preterm Children at Four Years of Age as a Predictor of School Function: a Longitudinal Controlled Study// *Developmental Medicine and Child Neurology*, vol. 44, 2002, p. 517-521
24. Harris Ch. A., *Child development*// 2nd ed, West Publishing Company, St. Paul, 1993, p. 363-416
25. Hogan Th. P., *Psychological testing. A practical introduction*// 2nd ed, John Wiley & Sons, Inc., Denvers, 2007, p. 323-333
26. Jusienė R., Raižienė S., Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio bei emocinių sunkumų įvertinimas: motinų, tėčių ir auklėtojų vertinimų lyginamoji analizė// *Psichologija*, 33, 2006, p. 47-63
27. Lerner M J., Weiner I. B., *Handbook of Psychology. Developmental Psychology*//John Wiley & Sons, New Jersey, 2003, p. 261-290

28. Karrass J., Braungardt-Rieker J., Infant negative emotionality and attachment: Implications for preschool intelligence// International Journal of Behavioral Development, vol. 28, nr. 3, 2004, p. 221-229
29. Laberge M., Adaptive Behavior Scales for Infants and Early Childhood// Children's Health Encyclopedia, 2006 [žiūrėta 2008 m. gegužės 13 d.] Prieiga per internetą: <http://www.answers.com/topic/adaptive-behavior-scales-for-infants-and-early-childhood?cat=health>
30. Lee H. J., Park H. R., An integrated literature review on the adaptive behavior of individuals with asperger syndrome// Remedial and special education, vol. 28, no. 3, 2007, p. 132-139
31. Ottem E., Confirmatory factor analysis of the WPPSI for language-impaired children// Scandinavian Journal of Psychology, 44, 2003, p. 433-439
32. Ottem E., Interpreting the WPPSI subtests scores on language impaired children – a structural approach// Scandinavian Journal of Psychology, 40, 1999, p. 319-328
33. Piaget J., Vaiko kalba ir mąstymas. Vaiko logikos tyrinėjimai// Aidai, Vilnius, 2002, p. 11-17
34. Plomin R., Price T. S., Eley T. C., Dale P. S., Stevenson J. Associations between behaviour problems and verbal and nonverbal cognitive abilities and disabilities in early childhood// Journal of child psychology and psychiatry, vol. 43, no. 5, 2002, p. 619-633
35. Pulkkinen L., Feldt T., Kokko K., Adaptive behavior in childhood as an antecedent of psychological functioning in early middle age: Linkage via career orientation// Social indicators research, vol. 77, no 1, 2006, p. 171-195 [žiūrėta 2007 m. vasario 21 d.] Prieiga per internetą: <http://cat.inist.fr/?aModele=afficheN&cpsidt=18032098>
36. Reynolds C. R., Kamphaus R. W., Handbook of Psychological and Educational Assessment of Children, 2/e: Personality, Behavior, and Context__// Guilford Publications, New York , 1990, p. 780-794
37. Schneider W., Lock K., Fernandez O., Young children's cognitive development. Interrelationships Among Executive Functioning, Working Memory, Verbal Ability, and Theory of Mind// 2005, p.111-112 [žiūrėta 2008 m. balandžio 18 d.] Prieiga per internetą: <http://books.google.lt/books?id=uZBx1KWK5GMC&dq>

38. Seiter M, Mental Retardation: Definition, Classification, and Systems of Supports//American association On Mental Retardation, Washington, 1992, p. 3-18
39. Shonkoff J. P., Meisels S. J., Handbook of Early Childhood interventions// 2nd ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2000, p. 235-488
40. Sparrow S. S., Davis S. M., Recent advances in the assessment of intelligence and cognition//Journal of child psychology and psychiatry, vol. 41, no.1, 2000, p. 117-131
41. Sternberg R. J. Handbook of human intelligence// Cambridge university press, Cambridge, 1982, p. 125-217
42. Strang J. D. Cognitive deficits in children: adaptive behavior and treatment techniques// Epilepsija. 1990, vol. 31, no 4, p. S4-S58.
43. Termine C., Stella G., Capseni C., Rosso E., Binda A., Piroga A., Conti C., Grupei E., Lanzi G., Salini S., tognatti C., Zoppello M., Balottin U., Neuropsychological profile of pre-schoolers with metaphonological difficulties: results from a non-clinical sample// Child: care, health and development, 33, 6, Blackwell Publishing Ltd, 2007, p. 703-712
44. Thomas R. M., Comparing theories of child development// 6th ed., Thomson Wadsworth, Belmont, 2005, p. 191-247
45. Tusing M. E., Ford L., Examining preschool cognitive abilities using a CHC framework// International Journal of Testing, vol. 4, nr. 2, 2004, p. 91-114
46. Žukauskienė R., Ignatavičienė K., Kai kurie lituviškos CBCL 4/18 versijos psichometriniai rodikliai// Psichologija, 24, 2001, p. 21-37
47. Žukauskienė R., Kajokienė I., CBCL, TRF ir YSR metodikų standartizavimas naudojant 6-18 metų vaikų imties duomenis// Psichologija, 33, 2006, p. 31-46

1. PAVEIKSLĖLIŲ SAŲVOKOS

Pradžia: 4-5 metai: Pavyzdžiai A ir B, tada 1 užduotis. 6-7 metai: Pavyzdžiai A ir B, tada 8 užduotis. Jei 6-7 metų vaikas negauna puikių taškų už bet kurią iš dviejų pirmų jam pateiktų užduočių, pateikite ankstesnes užduotis **atvirkštine** tvarka, kol vaikas gaus puikius taškus už dvi iš eilės užduotis. Nutraukite po 4 iš eilės 0 taškų.

Užduotis	Teis. ats.	Atsakymas	Taškai	Užduotis	Teis. ats.	Atsakymas	Taškai
1. (4-5 m.)	1, 3		0 1	15.	3, 5		0 1
2.	2, 4		0 1	16.	3, 4		0 1
3.	1, 3		0 1	17.	2, 4		0 1
4.	1, 4		0 1	18.	1, 6		0 1
5.	1, 4		0 1	19.	2, 5		0 1
6.	2, 4		0 1	20.	1, 6		0 1
7.	2, 4		0 1	21.	3, 5		0 1
8. (6-7 m.)	1, 3		0 1	22.	1, 6		0 1
9.	2, 3		0 1	23.	3, 6		0 1
10.	2, 3		0 1	24.	1, 5		0 1
11.	1, 4		0 1	25.	1, 4		0 1
12.	3, 4		0 1	26.	3, 5		0 1
13.	2, 6		0 1	27.	1, 5, 8		0 1
14.	1, 5		0 1	28.	3, 6, 7		0 1

Bendras subtesto (maksimalus = 28) rezultatas

2. ŽODINIS SAMPROTAVIMAS

Pradžia: 4-5 metai: Pavyzdžiai A ir B, tada 1 užduotis. 6-7 metai: Pavyzdžiai A ir B, tada 6 užduotis.

Grįžimas: Jei 6-7 metų vaikas negauna puikių taškų už bet kurią iš dviejų pirmų pateiktų užduočių, pateikite ankstesnes užduotis **atvirkštine** tvarka, kol vaikas gaus puikius taškus už dvi iš eilės užduotis.

Nutraukite po 5 iš eilės 0 taškų.

		Užuomina	Atsakymas	Teisinis/Neteisingas	Taškai
4/7 m	A.	I. Gyvūnas, kuris sako "miau"		T N	
	B.	I. Žodis, kurį sakai išeidamas(-a)		T N	
4/5 m	1.	I. Krenta iš dangaus ir sušlapina daiktus		T N	0 1
	2.	I. Gėrimas, kurį gauname iš karvės		T N	0 1
	3.	I. Žmogus, kuris dėvi vystyklus ir ropoja		T N	0 1
	4.	I. Tai, ką tu dėvi, kad rankos nesusaltų		T N	0 1

6/7 m	5.	I. Žmogus, kuris kitiems žmonėms atneša laiškus		T N	0 1
	6.	I. Gyvūnas su plunksnomis		T N	0 1
	7.	I. Tai, kuo uždengi pirštą, kai įsipjauni		T N	0 1
	8.	I. Vieta/kambarys, kurioje žmonės gamina valgyti		T N	0 1
	9.	I. Tai apvalus ir tai galima mušinėti		T N	0 1
	C.	I. Tai yra aukštai danguje		T N	
		II. ir tai sušildo tave		T N	
	10.	I. Tai juokingas žmogus		T N	0 1
		II. kurį gali pamatyti cirke		T N	
	11.	I. Tai yra kūno dalys ..		T N	0 1
		II. kuriomis mes vaikštome		T N	
	12.	I. Tai yra veido dalis ...		T N	0 1
		II. kuri reikalinga valgant ir kalbant		T N	
	13.	I. Žmogus, kuris dirba ligoninėje		T N	0 1
		II. pas jį lankomasi, kai susergama		T N	
	14.	I. Tai garsas, kurį išleidžia žmogus savo burnoje		T N	0 1
		II. kai nutinka juokingi dalykai		T N	
	15.	I. Tai garsas, kurį išleidžia žmogus		T N	0 1
		II. ir tai skamba kaip muzika		T N	
16.	I. Tai įjungiamas kištuku		T N	0 1	
	II. ir tai naudojama tvarkyti		T N		
17.	I. Tai yra kažkas, kas plaukioja danguje		T N	0 1	
	II. ir iš to gali lyti arba snigti		T N		
18.	I. Tai yra tai, ką tu kramtai		T N	0 1	
	II. ir iš to galima padaryti burbulus		T N		
19.	I. Tai yra tavo kūno viduje		T N	0 1	
	II. ir tai yra labai sunku/kieta		T N		

20.	I. Tai yra pripildyta oro		T N	0 1
	II. ir raištelis laiko, kad oras neišsileistų		T N	
21.	I. Tai turi lukštą		T N	0 1
	II. Ir maži paukšteliai iš to atsiranda		T N	
22.	I. Tai turi du ratus		T N	0 1
	II. Ir reikia degalų, kad tai važiuotų		T N	
23.	I. Šis žmogus vairuoja automobilį su mirksinčiomis šviesomis		T N	0 1
	II. ir jie lipa kopėčiomis		T N	
24.	I. Tai pagaminta iš metalo arba popieriaus		T N	0 1
	II. žmonės už tai dirba		T N	
	III. ir tai naudojama daiktams išigyti		T N	
25.	I. Tai turi pradžią ir pabaigą		T N	0 1
	II. ir gali būti trumpas arba ilgas		T N	
	III. ir tai galima pasakyti arba perskaityti		T N	
26.	I. Tai gali būti karšta arba šalta		T N	0 1
	II. ne visada galima tai matyti		T N	
	III. ir tai gali pajudinti daiktus		T N	
27.	I. Tai gali būti perdirbta		T N	0 1
	II. ir tai gali gauti kiekvieną dieną		T N	
	III. ir tai yra kažkas, ką tu skaitai.		T N	
28.	I. Tą tu gali daryti bet kuriuo metu		T N	0 1
	II. ir gali net nežinoti, kad tai darai		T N	
	III. tai gali būti realu/tikra arba nerealu/netikra		T N	

Bendras subtesto rezultatas
maksimalus = 28)

3. PANAŠUMAI

Pradžia: 4-7 metai: 1 užduotis
Nutraukite po 4 iš eilės 0 taškų.

Užduotis	Atsakymas	Taškai
1. Raudona ir geltona	1 band. ----- 2 band.	
2. Žele ir ledai	1 band. ----- 2 band.	
3. Du ir trys		
4. Kojinės ir marškiniai		
5. Obuoliai ir apelsinai		
6. Sultys ir pienas		
7. Šunys ir katės		
8. Lėlės ir kamuoliai		
9. Gitaros ir būgnai		
10. Apskritimai ir kvadratai		
11. Pieštukai ir kreidelės		
12. Knygos ir laikraščiai		
13. Rankos ir kojos		
14. Motinos ir seserys		
15. Lėkštės ir dubenys		
16. Automobiliai ir sunkvežimiai		
17. Ausys ir nosys		
18. Lietus ir sniegas		
19. Sagos ir užtrauktukai		
20. Linksma ir liūdna		
21. Saldu ir sūru		
22. Stalai ir kėdės		
23. Sunku ir lengva		
24. Miegantis ir budrus		

Bendras subtesto rezultatas
(maksimalus = 48)

4. JUSLINIS ŽODYNAS

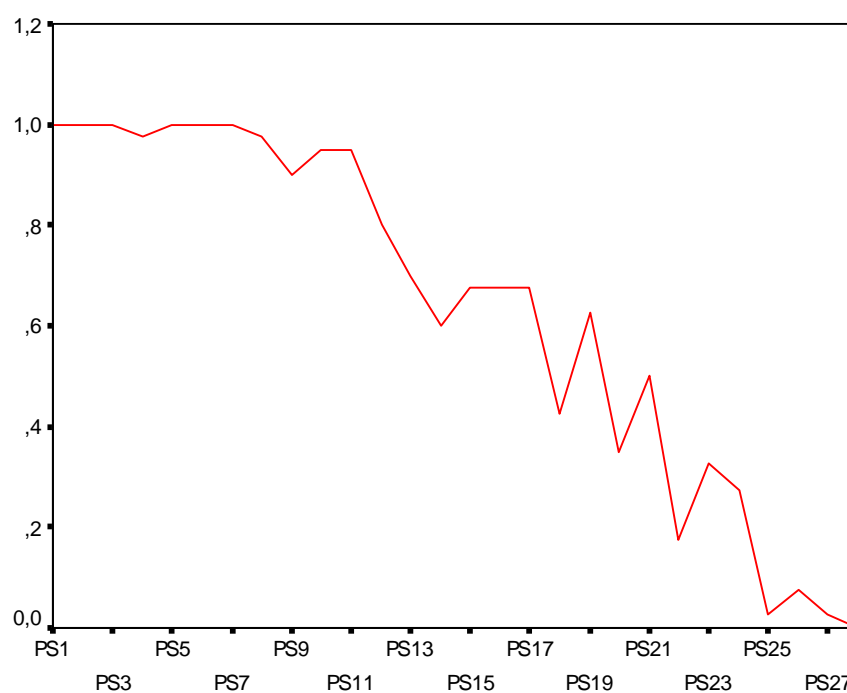
Pradžia: 4-5 m. – 6 užd., 6-7m. – 16 užd. Grįžimas: Jei vaikas negauna puikių taškų už bet kurią iš dviejų pirmų pateiktų užduočių, pateikite ankstesnes užduotis **atvirkštine** tvarka, kol vaikas gaus puikius taškus už dvi iš eilės užduotis.

	Užduotis	Teisingas atsakymas	Vaiko atsakymas	Taškai
4-5m.	1. Parodyk man Pėdą	2		0 1
	2. Parodyk man Puodelį	3		0 1
	3. Parodyk man Lėlę	4		0 1
	4. Parodyk man Žirafą	1		0 1
	5. Parodyk man Sraigę	3		0 1
	6. Parodyk man Lietuvą	2		0 1
	7. Drugelį	2		0 1
	8. Skrudintuvą	2		0 1
	9. Piešimą	4		0 1
	10. Trikampį	1		0 1
6-7m.	11. Futbolo kamuolį	4		0 1
	12. Gulėjimą	1		0 1
	13. Spyrimą	3		0 1
	14. Nešimą	1		0 1
	15. Maišymą	4		0 1
	16. Šviestuvą	4		0 1
	17. Dulkių siurblių	1		0 1
	18. Suraityti uodegą	3		0 1
	19. Mokėjimą	1		0 1
	20. Kasą (Kasos aparata)	2		0 1
	21. Teleskopą	4		0 1
	22. Lėkštes	1		0 1
	23. Paukštį Po medžiu	Mėlynas		0 1
	24. Dykumą	2		0 1
	25. Karuselę	4		0 1
	26. Pusiausvyros lankymąsi (Balansavimą)	4		0 1
	27. Pritūpimą (Žemą startą)	3		0 1
	28. Prašmatnų (Ištaigingą)	3		0 1
	29. Gauruotą	2		0 1
	30. Buldozerį	2		0 1
	31. Graužimą	4		0 1
	32. Ritinį (Cilidra)	3		0 1
	33. Molbertą (Stovą)	1		0 1
	34. Eiseną (Išdidžią eiseną)	4		0 1
	35. Sugniaužimą	2		0 1
	36. Lygiagretes	2		0 1
	37. Horizontalę (Horizontalią)	3		0 1
	38. Lygiaverčius (Ekvivalenčius)	2		0 1

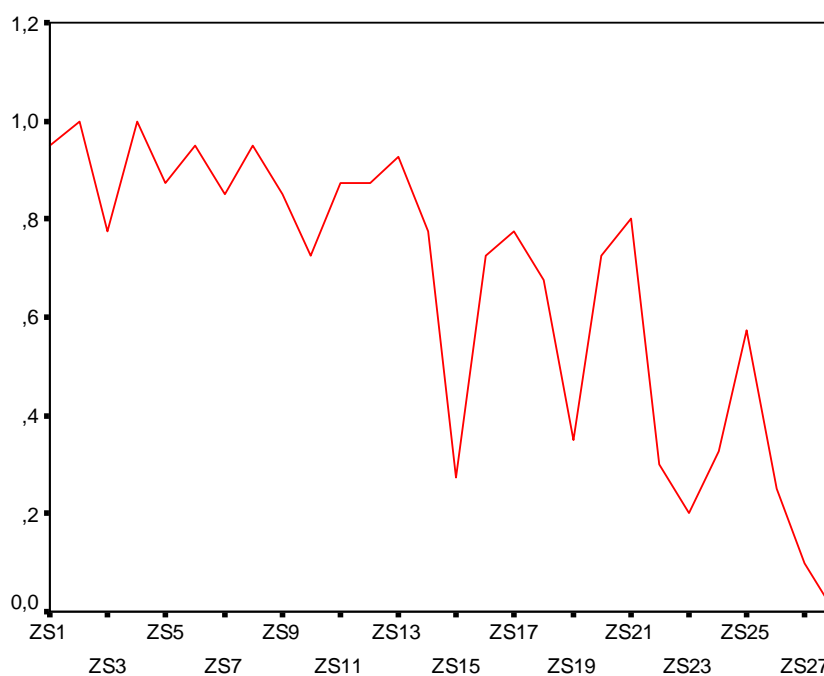
Bendras subtesto rezultata
(maksimalus = 38)

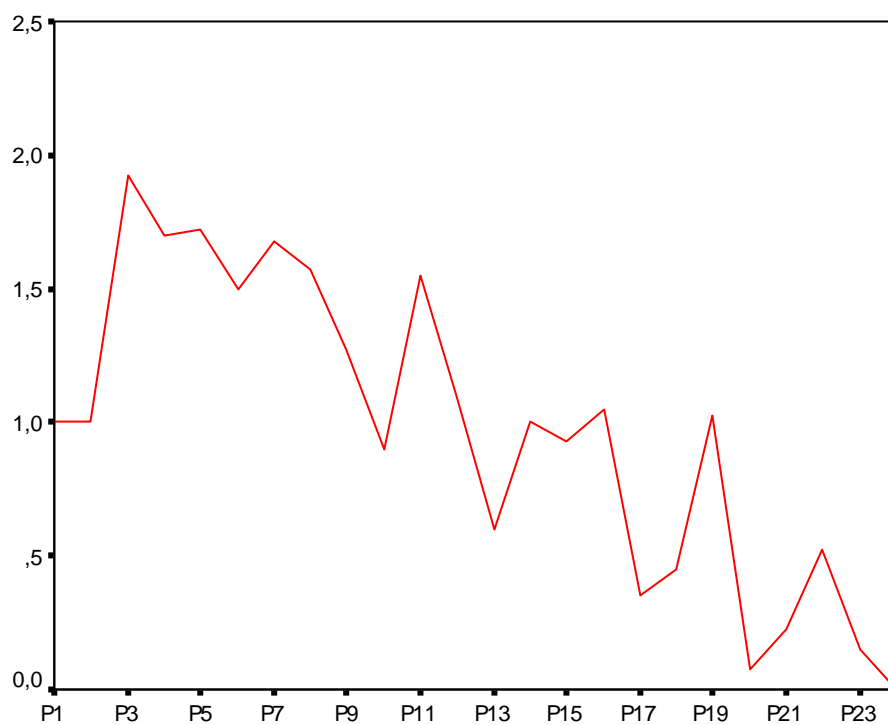
WPPSI subtestų užduočių sudėtingumo grafinė analizė

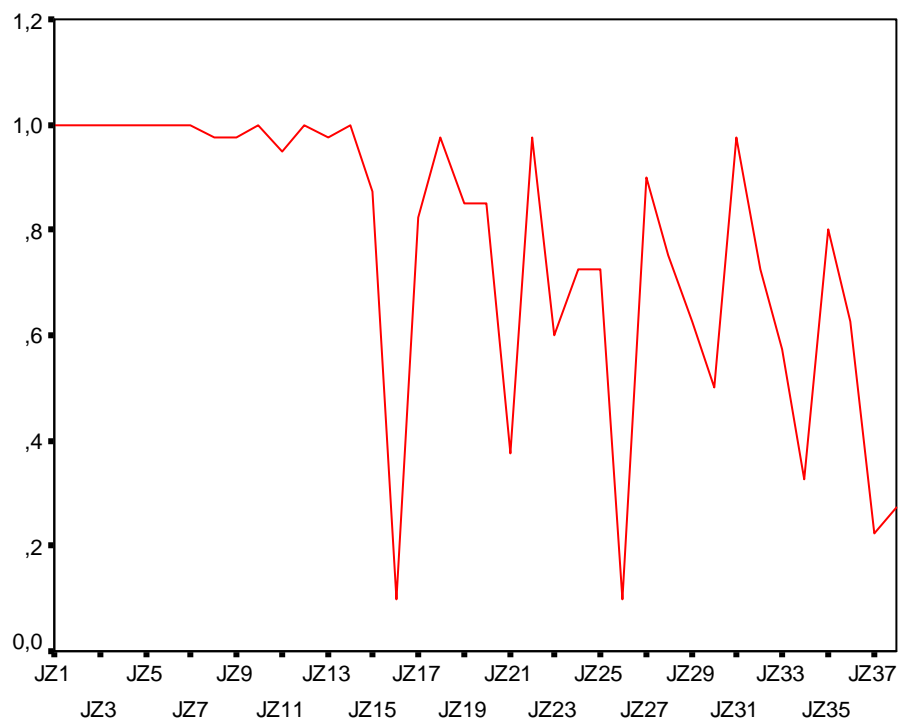
5 paveikslas. Paveikslėlių sąvokų subtesto užduočių sudėtingumo išsidėstymas

6 paveikslas. Žodinio samprotavimo subtesto užduočių sudėtingumo išsidėstymas

7 paveikslas. Panašumų subtesto užduočių sudėtingumo išsidėstymas

8 paveikslas. Juslinis žodynas

5 lentelė. WPPSI-III subtestų įverčių vidurkiai (M), minimalios (min), maksimalios (max) reikšmės ir standartinės paklaidos.

	Min	Max	M	SD
Paveikslėlių sąvokos	10,00	28,00	18,10	4,27
Žodinis samprotavimas	3,00	25,00	18,40	5,08
Juslinis žodynas	17,00	36,00	29,07	3,89
Panašumai	2,00	37,00	22,77	9,48
Bendras subtestų įvertis	50,00	117,00	88,60	19,12

6 lentelė. LAES sričių įverčių vidurkiai (M), minimalios (min), maksimalios (max) reikšmės ir standartinės paklaidos.

	Min	Max	M	SD
Komunikacija	27,00	83,00	63,930	13,76
Savitvarka	22,00	48,00	36,73	5,54
Buities įgūdžiai	8,00	32,00	19,08	6,75
Socialiniai įgūdžiai	22,00	72,00	44,78	10,94
Laisvalaikio leidimas	10,00	28,00	18,50	4,65
Bendruomenės įgūdžiai	6,00	30,00	12,25	5,06
Savireguliacija ir veiklos organizavimas	19,00	61,00	38,88	10,12
Akademinių žinių takymas	13,00	43,00	26,15	8,62
Sveikata ir saugumas	7,00	21,00	12,20	4,53
Bendras LAES įvertis	199,00	405,00	272,48	51,40

9 lentelė. Berniukų ir mergaičių WPPSI-III subtestų ir bendrų įverčių vidurkiai, didžiausios ir mažiausios reikšmės bei standartiniai nuokrypiai

		WPPSI-III subtestai				Bendras WPPSI-III įvertis
		Paveikslėlių sąvokos	Žodinis samprotavimas	Panašumai	Juslinis žodynas	
Berniukai (N=19)	M	19,00	18,73	22,05	29,31	90,16
	Min	12,00	3,00	2,00	25,00	50,0
	Max	28,00	25,00	37,00	33,00	117,0
	SD	4,43	5,68	10,54	2,66	20,83
Mergaitės (N=21)	M	17,28	18,09	23,42	28,85	87,19
	Min	10,00	3,00	6,00	17,00	52,0
	Max	24,00	23,00	35,00	36,00	109,0
	SD	4,05	4,59	8,63	4,79	17,85
<i>p</i> reikšmės		0,20	0,69	0,65	0,71	0,63

10 lentelė. Berniukų ir mergaičių LAES sričių ir bendrų įverčių vidurkiai, didžiausios ir mažiausios reikšmės bei standartiniai nuokrypiai

		LAES sritys									Bendras LAES įvertis
		Komunikacija	Savitarka	Buities įgūdžiai	Socialiniai įgūdžiai	Laisvalaikio leidimas	Bendruomenės įgūdžiai	Savireguliacija ir veiklos organizavimas	Akademinių žinių takymas	Sveikata ir saugumas	
Berniukai (N=19)	M	64,89	36,63	19,63	45,94	19,10	11,79	37,16	28,11	12,84	276,11
	Min	27,00	22,00	11,00	24,00	10,00	6,00	19,00	13,00	7,00	201,00
	Max	83,0	48,00	32,00	72,00	28,00	28,00	61,00	43,00	21,00	405,00
	SD	12,95	6,70	6,81	10,81	4,84	5,28	10,75	9,35	4,92	55,24
Mergaitės (N=21)	M	63,05	36,81	18,57	43,71	17,95	12,67	40,43	24,38	11,62	269,19
	Min	28,00	31,00	8,00	22,00	13,00	6,00	28,00	15,00	7,00	199,00
	Max	80,00	45,00	31,00	65,00	28,00	30,00	57,00	42,00	19,00	368,00
	SD	14,72	4,41	6,82	11,22	4,51	4,95	9,51	7,70	4,18	48,80
<i>p</i> reikšmės		0,677	0,921	0,626	0,526	0,440	0,591	0,313	0,176	0,401	0,677

11 lentelė. Kaime ir mieste gyvenančių vaikų WPPSI-III subtestų ir bendrų įverčių vidurkiai, didžiausios ir mažiausios reikšmės bei standartiniai nuokrypiai

		WPPSI-III subtestai				Bendras WPPSI-III įvertis
		Paveikslėlių sąvokos	Žodinis samprotavimas	Panašumai	Juslinis žodynas	
Mieste (N=19)	M	18,105	19,00	26,00	28,681	91,789
	Min	10,00	3,00	15,00	17,00	60,00
	Max	28,00	24,00	37,00	36,00	108,00
	SD	4,254	4,397	7,039	4,497	14,931
Kaime (N=21)	M	18,095	17,857	19,857	29,428	85,714
	Min	11,00	3,00	2,00	21,00	50,00
	Max	28,00	25,00	36,00	34,00	117,00
	SD	4,392	5,685	10,589	3,325	22,235
<i>p</i> reikšmės		0,994	0,485	0,036 *	0,553	0,313

Pastaba: * statistiškai reikšmingas skirtumas (pajuodinta)

12 lentelė. Kaime ir mieste gyvenančių vaikų LAES sričių ir bendrų įverčių vidurkiai, didžiausios ir mažiausios reikšmės bei standartiniai nuokrypiai

		LAES sritys									Bendras LAES įvertis
		Komunikacija	Savitarka	Buities igūdžiai	Socialiniai igūdžiai	Laisvalaikio leidimas	Bendruomenės igūdžiai	Saviregumacija ir veiklos organizavimas	Akademinių žinių takymas	Sveikata ir saugumas	
Mieste (N=19)	M	68,47	37,32	17,95	46,00	19,11	12,32	39,84	28,37	12,32	281,68
	Min	50,0	31,0	8,0	28,0	13,0	6,0	28,0	15,0	7,0	231,0
	Max	81,0	48,0	32,0	65,0	28,0	30,0	57,0	42,0	20,0	374,0
	SD	9,61	4,88	6,75	8,63	4,82	5,35	9,21	8,61	4,60	49,68
Kaime (N=21)	M	59,81	36,19	20,09	43,66	17,95	12,19	38,00	24,14	12,09	264,14
	Min	27,00	22,00	11,00	22,00	10,00	6,00	19,00	13,00	7,00	199,00
	Max	83,00	45,00	31,00	72,00	28,00	28,00	61,00	43,00	21,00	405,00
	SD	15,77	6,15	6,74	12,80	4,53	4,92	11,03	8,33	4,58	52,69
<i>p</i> reikšmės		0,045 *	0,528	0,321	0,508	0,440	0,939	0,572	0,123	0,880	0,287

Pastaba: * statistiškai reikšmingas skirtumas (pajuodinta)